

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Självständigt arbete

Caligula och den Aggressiva Pojken

*En diskursanalys av Skolverkets utsagor kring
lärare och elever som mobbar*

Författare: Sandra Södergren,
Aida Omerovic
Handledare: Marie Gunnarsson
Examinator: Lena Fritzén
Termin: HT14
Ämne: Allmänt Utbildningsområde
AUO
Nivå: Avancerad Nivå, 30hp
Kurskod: GO2964

Abstract

The aim of this study was to analyze discursive patterns in publications and attitude researches on bullying published by The Swedish National Agency for Education. The focus was largely on whether there is a pattern in the narration of how teachers and pupils are portrayed as perpetrators in a situation where bullying occurs. The empirical material of the study was acquired by use of a qualitative method where publications published between the years of 2002 and 2014 were selected. Dictums concerning teachers and pupils as bullies have been compared and surveyed where differences in how they were depicted was the object of analysis. To enable such a study, Foucault's theories on discourse and power were applied on the empirical material in the analysis. The result shows that bullying in general almost always refers to the pupil as the perpetrator while teachers are under-represented in the same context. Pupils as perpetrators are described through qualities such as aggression and lack of empathy, whereas teachers are described through external factors such as stress and extensive workload.

Nyckelord

Mobbning, Bullying, Kränkande handlingar, Foucault

Tack

Stort tack till vår handledare Marie Gunnarsson som guidat och stöttat oss i vår arbetsprocess, vilket har resulterat i en studie som vi anser saknas idag inom forskning om mobbning.

Innehåll

1	Introduktion	1
2	Syfte och Frågeställningar	3
3	Genomförande	4
3.1	Urval	4
3.2	Avgränsningar	5
3.3	Tillvägagångsätt	5
4	Bakgrund	7
4.1	Begreppsförklaring	7
4.2	Mob, Mobbning och Kränkande behandling	8
4.3	Orsaker till mobbning	9
4.4	Ansvarsfördelning	11
5	Metodologi	12
5.1	Diskurs	12
5.2	Makt	14
5.3	Metodkritik och Etiska aspekter	15
6	Empiri	17
6.1	Den mobbade Läraren	17
6.1.1	Kränkningar i skolan - analyser av problem och lösningar	17
6.1.2	Attityder till Skolan 2009 - Elevernas och Lärarnas attityder till Skolan	18
6.1.3	Attityder till skolan 2012	20
6.1.4	Diskriminerad, trakasserad, kränkt?	20
6.2	Den mobbade Eleven	22
6.2.1	Skolan - En arena för Mobbning	22
6.2.2	Kränkningar i skolan - analyser av problem och lösningar	23
6.2.3	På tal om mobbning - och det som görs	26
6.2.4	Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning	26
6.2.5	Relationer i skolan - en utveckling eller destruktiv kraft	27
6.2.6	Diskriminerad, trakasserad, kränkt?	28
6.2.7	Attityder till skolan 2009 - Elevernas och Lärarnas attityder till Skolan	30
6.2.8	Attityder till skolan 2012	30
7	Analys & Diskussion	32
7.1	Diskurs	32
7.2	Makt	37
8	Konkluderande resonemang	43
9	Litteraturförteckning	44

1 Introduktion

Enligt skollagen skall alla som arbetar inom skolans värld medverka för att barn och elever skall känna sig trygga och trivas. Trots detta får flertalet skolor som kontrollerats av Skolinspektionen underkänt i sitt arbete mot kränkande behandling, trakasserier och diskriminering (2011).

I en intervjustudie av Skolverket genomförd 2002 uppger 16 procent av eleverna att de någon gång har blivit utsatta för kränkande handlingar eller blivit illa behandlade i klassrummet (Skolverket 2002). I ytterligare en studie från 2012 som baserats på data från Skolverkets undersökning "*Utvärdering av metoder mot mobbning*", framgår det att 1,3 procent av eleverna blivit direkt illa behandlade eller mobbade av personal på skolan. Skolverket menar här att om denna undersökning skulle betraktas som ett representativt urval av elever i grundskolan så skulle 11 550 elever vara utsatta för mobbning från skolpersonal (2013). Mobbning beskrivs generellt som en företeelse mellan elever, dock visar flertalet undersökningar att det blir allt vanligare att elever utsätts för kränkande handlingar och mobbning även från lärare och skolpersonal. Med bakgrund av detta anser vi som blivande lärare att det är intressant att undersöka ett område där den tidigare forskningen är relativt begränsad.

Skolverket har under åren publicerat ett flertal undersökningar och publikationer som rör mobbning och hur det kommer till uttryck inom skolans väggar. Här är det elever som generellt beskrivs som mobbare, främst via personliga egenskaper såsom aggressivitet och en vilja att uttrycka dominans över andra elever. Dessa elever uttrycker även en positiv inställning till våld (Eriksson et.al 2002). Läraren som mobbare är klart underrepresenterad i detta sammanhang.

Efter att ha granskat flera studier i ämnet mobbning finner vi det intressant att undersöka varför det är eleven som i huvudsak beskrivs när det generellt talas om förövare i en mobbningsrelaterad situation. Vi vill därför undersöka hur elever respektive lärare framställs i Skolverkets publikationer om mobbning. Är det samma faktorer som är av betydelse vad gäller fall där det är läraren som är förövaren? Om inte, vad kan detta grunda sig i? Ytterligare en aspekt av intresse är huruvida maktförhållandet kommer till uttryck i en situation där lärare och elever är förövare. För oss som blivande lärare finner vi ett mervärde i att vidare bli medvetna om vår roll i klassrummet och som myndighetsperson.

För att undersöka detta har vi valt att studera Skolverkets diskurs där läraren respektive eleven framställs som mobbare. Winther et al. (2013) menar att diskurs generellt anses vara ett mångtydigt och svårtolkat begrepp, men som i förenklad form kan förklaras som socialt konstruerade språkliga mönster i världen. Inom dessa mönster råder bestämda normer kring språkbruk, hur du agerar och hur du ser ut. Dessa normer är förknippade med sociala domäner, exempelvis ”medicinsk diskurs”, där du förväntas uppträda i enlighet med den förutbestämda normen (2003).

Michael Foucault är en känd forskare som givit ytterligare innebörd till diskurs vid en rad teorier och empiriska undersökningar (Nilsson 2011). Enligt Foucault är diskurs och makt nära relaterat, via diskurs kan man studera hur makt praktiseras och vad den förorsakar. Foucault menar vidare att makt inte innehavas utan att användas, makt kan därmed bara existera som utövad makt (Nilsson 2008). I denna studie kommer Foucaults definitioner av makt och diskurs att appliceras på det empiriska materialet för att urskilja språkliga mönster i texterna.

Vi valde att studera språkliga mönster då vi anser att mobbning där både elever och lärare beskrivs som förövare är en känslig fråga, samt att kvalitativa intervjuer inte hade bidragit till ett mättande resultat. Vår vision med denna studie är att den ska bli ett komplement i den annars sparsamma forskningen kring skolpersonal och lärare som mobbar eller kränker elever.

2 Syfte och Frågeställningar

Syftet är att undersöka diskursiva mönster i Skolverkets publikationer om mobbning mellan lärare och elever där fokus främst ligger på om det finns ett mönster vad gäller framställningen av läraren i jämförelsen med eleven som förövare. Vidare är syftet att studera Skolverkets attitydundersökningar för att få en djupare inblick i hur mobbning beskrivs ur ett lärar- och elevperspektiv.

Syftet besvaras med hjälp av följande frågeställningar:

1. Vilka diskursiva mönster synliggörs i Skolverkets framställning av lärare respektive elever som utför mobbning och kränkande handlingar?
2. Hur framkommer dessa mönster i Skolverkets attitydundersökningar?

3 Genomförande

I detta avsnitt presenteras studiens övergripande metod. Inledningsvis kommer vi att redovisa vårt urval, följt av de avgränsningar som gjorts. Vi kommer därefter redogöra vårt tillvägagångssätt vad gäller struktur och analysprocess av vår empiri. Avslutningsvis kommer vi att behandla metodkritik och etiska aspekter vi har tagit hänsyn till i denna studie.

3.1 Urval

I denna studie har vi valt att utgå ifrån Skolverkets publikationer gällande mobbning, diskriminering och kränkande behandling. Vi har utgått ifrån de publikationer som publicerats mellan år 2002 - 2014. Det material som är föremål för analys kan betraktas som representativt för Skolverkets syn på mobbning som förekommer inom skolans värld, på grund av att vi har utgått ifrån de mer omfattande texterna. Med omfattande syftar vi till de texter som direkt behandlar eller fokuserar på mobbning, via stycken, avsatta kapitel eller genomgående i publikationen. Dessa har sedan jämförts med Skolverkets attitydundersökningar från 2009 och 2012. Vi har valt dessa två undersökningar eftersom de behandlar mobbning mer utförligt än föregående undersökningar där mobbning knappt berörs. Genom att även studera och jämföra dessa undersökningar med publikationerna kan vi få en mer omfattande överblick över hur mobbning ser ut i praktiken. Följande material kommer att behandlas i vår empiri:

- Eriksson, Björn (red.) (2002). *Skolan - en arena för mobbning: en forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2002) *Relationer i skolan - en utveckling eller destruktiv kraft*. Stockholm: Skolverket
- *Attityder till skolan 2009: elevernas och lärarnas attityder till skolan*. (2010). Stockholm: Skolverket
- *På tal om mobbning - och det som görs: kunskapsöversikt*. (2009). Stockholm: Skolverket
- *Diskriminerad, trakasserad, kränkt: barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. (2009). Stockholm: Skolverket

- Wingborg, Mats (2011). *Vad fungerar: resultat av utvärdering av metoder mot mobbning*. Stockholm: Skolverket
- *Attityder till skolan 2012*. (2013). Stockholm: Skolverket
- *Kränkningar i skolan: analyser av problem och lösningar*. (2013). Stockholm: Skolverket

Skolverkets publikationer, vilka vi har valt att använda är skrivna av diverse forskare och pedagoger verksamma vid olika högskolor och universitet runtom i Sverige.

3.2 Avgränsningar

Vår empiri har avgränsats till att gälla Skolverkets mest omfattande publikationer om mobbning mellan åren 2002 och 2014; vilket innefattar de publikationer som *direkt* rör mobbning och kränkande behandling. Texter där mobbning enbart nämns utan att förklaras i någon djupare kontext har därmed medvetet valts bort. Vi har i denna studie valt bort de publikationer som publicerats innan år 2002 för att texterna ska anses vara någorlunda relevanta i enlighet med vår senaste läroplan, Gy 11. Vi anser även att den litteratur som publicerats mellan år 2002 och 2014 utgör ett hanterbart omfång utifrån kursens omfattning och tidsram.

I begreppet 'lärare' kommer vi i denna studie även att inkludera annan verksam skolpersonal som rektor, studievägledare, administratör eller endast beskriven som 'vuxen'. Här har vi tagit ett pragmatiskt ställningstagande då vi analyserar en maktsituation; oavsett profession inom skolans värld så är utgångspunkten för maktförhållandet det samma.

Vår teoretiska avgränsning rörande Foucault grundar sig främst i att hans arbete både gällande diskurs och makt är oerhört omfattande och tidsramen tillåter oss inte att gå in alltför djupt i de olika begreppen och teorierna. Vi har därmed valt bort delar av Foucaults teoribildning som berör specifika professioner och diskurser, exempelvis medicin. Ytterligare avgränsning som gjorts är att vi endast har fokuserat på de avsnitt i hans forskning som är av relevans för vår studie och kan appliceras på maktstrukturer, mobbning och diskurser inom skolans värld.

3.3 Tillvägagångsätt

Föremålet för studien är, som tidigare nämnts, att undersöka hur Skolverket beskriver skolmobbning i sina texter samt hur attitydundersökningarna avspeglar detta.

På Skolverkets hemsida har vi via sökorden 'mobbing', 'kränkande handlingar', 'bullying', 'harrassment' och 'skolmobbing' fått cirka 144 träffar. Vi begränsade oss till dessa fem orden då de fick flest träffar på Skolverkets hemsida. Av dessa har vi valt ut de undersökningar och publikationer som publicerats mellan åren 2002 och 2014. Foucaults diskurs och maktteorier har sedan applicerats på texterna som utgör det centrala underlaget i denna analys. De texter som använts har granskats ett flertal gånger där vi via utsagor om mobbing, diskriminering, trakasserier och kränkningar har gjort en sammanställning för att sedan analysera de avsnitt som direkt rör skolmobbing. Via ett antal frågor som exempelvis; vem är förövaren, vilka egenskaper tilldelas förövaren och hur beskrivs mobbingssituationen utifrån förövaren, har vi i texterna försökt bibehålla ett objektiva förhållningssätt. Dessa utsagor har sedan analyserats i förhållande till vilken karaktär de har tilldelats, i vilket sammanhang de har förekommit och hur problematiken beskrivits. Utsagor om mobbade elever och mobbade lärare har sedan jämförts där skillnader i hur de framställts är föremål för vår analys. Publikationerna har sedan delats upp för att effektivisera arbetstiden. Utgångspunkten för urvalet av paragrafer och kapitel som behandlas i resultatet är de som direkt rör skolmobbing och kan studeras via en djupare kontext.

Vi har i vår empiri valt att göra en uppdelning vad gäller texter som rör mobbing där läraren är förövare och texter där eleven är förövare. Materialet har därmed sorterats under två teman; "Läraren" och "Eleven". Detta för att tydliggöra skillnader och likheter mellan de olika situationerna samt underlätta för läsaren.

I denna studie har vi delat upp de olika avsnitten i syftet att effektivisera vårt arbete. Dock har vi i efterhand sett över och bearbetat avsnittet i fråga tillsammans, vilket har gjort att vi båda varit delaktiga i färdigställandet av arbetet. De delar som Sandra främst har behandlat är Inledning, Begreppsdefinition, Diskurs, Analys och Diskussion. Aida har främst behandlat Bakgrund, Empiri och Makt. I analysen har Sandra skrivit avsnittet Diskurs, medan avsnittet Makt har skrivits tillsammans.

4 Bakgrund

I introduktionen beskrivs en liten del av problematiken kring begreppet mobbning; om hur det generellt sett är något alla parter är överens om, att det är något som måste arbetas mot och förebyggas. Samtidigt visar det sig att definitionen av mobbning är otydlig och innebär olika saker för olika åldersgrupper och definieras även på många olika sätt inom forskning. I detta avsnitt kommer vi att redogöra för de centrala begrepp som används samt hur begreppet mobbning har förändrats och hur det används idag. Studier kring mobbning kommer att presenteras och vi kommer även att diskutera olika uppkomster av mobbning samt översiktligt visa hur ansvarsfördelningen bör se ut i enlighet med skollagens bestämmelser.

4.1 Begreppsförklaring

Syftet med detta avsnitt är att definiera några av de begrepp som används i vår studie samt även hur vi har valt att använda dessa i vårt arbete.

Diskriminering: Innebär att en elev behandlas orättvist av skäl baserat på någon av diskrimineringsgrunderna. Diskrimineringsgrunderna omfattar kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, religion eller trosuppfattning, sexuell läggning, funktionshinder, etnisk tillhörighet eller ålder (Skolverket 2013). I skolan är det rektorn, läraren eller annan skolpersonal som kan utföra diskrimineringen, då den förutsätter någon form av makt. I juridisk bemärkelse kan därmed inte eleverna diskriminera varandra (Skolverket 2013).

Mobbning: Tidigare var mobbning ett samlat begrepp för alla former av trakasserier och kränkande behandlingar, vilket numera inte används i lagstiftningen. Sedan 2006 används istället kränkande behandling eller trakasserier där händelserna inte behöver vara avsiktliga eller upprepade. I detta arbete så kommer vi att använda termen mobbning i enlighet med Skolverkets definition; där mobbning är en medveten handling av någon eller några som tillfogar eller försöker tillfoga någon annan skada eller obehag (Skolverket 2013). Denna term grundar sig i Olweus definition av mobbning från 1973, vilket innebär att denna definition fortfarande är aktuell. Olweus definition är den mest använda referensen när begreppet mobbning diskuteras i forskning och därför har vi valt att utgå ifrån Olweus ursprungliga källa från 1973. I detta arbete kommer vi delvis att avvika från den normativa synen på mobbning då vi förutom att fokusera på mobbning mellan elever även har valt att studera diskursen kring skolpersonal som mobbar elever.

Kränkande behandling: är ett paraplybegrepp där mobbning, trakasserier, diskriminering och övrig kränkande behandling ingår (Friends 2014).

Norm: anses vara ett rättsnöre eller det “normala” godtagbara beteendet i en social grupp. Normer kan delas in i normsystem där individens handlingar bör stämma överens med ett förväntat beteende. Dessa system kan delas in i rättsliga, ekonomiska, moraliska, tekniska samt estetiska och värderas högt av den berörda samhällsgruppen. Samhällets normsystem återfinns delvis i våra formella lagar, medan andra återfinns i traditioner och seder (NE, 2014a).

Diskurs: är i förenklad form ett begrepp som kan förklaras som socialt konstruerade språkliga mönster i världen. Inom dessa mönster råder bestämda normer rörande språkbruk, utseende och handlingssätt; som vi sedan följer när vi agerar inom förutbestämda sociala domäner, exempelvis “medicinsk diskurs”. Vårt sätt att uttrycka oss speglar därför inte vår omvärld eller vår identitet på ett neutralt sätt, utan spelar snarare en aktiv roll i förändringen eller skapandet av dem (Winther et al. 2013). Diskurs kan definieras som “... ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (Winther et al.2013:7).

4.2 Mob, Mobbning och Kränkande behandling

Olweus (1973) diskuterar mobbning som ett begrepp som ursprungligen kommer ifrån det Engelska ordet “mob”. Den svenska termen “mobbning” har dock ingen motsvarande användning i engelskan utan ett flertal termer används. De vanligaste termerna är *bullying* och *harassment*. Den försvenskade formen mobbning kom att bli känd genom läkaren Peter-Paul Heinemann som publicerade en artikel kring begreppet i Liberal Debatt, samt utgav boken “*Mobbning - gruppvald bland ungdomar och vuxna*” år 1972. Artikeln kom senare att bli utgångspunkt för en längre artikelserie i Dagens Nyheter år 1969 och här introducerades begreppet mobbning för en bredare publik. Både Heinemanns bok, samt artikelserien i DN spelade en stor roll inom forskning kring området samt bidrog till att termerna blev välbekanta för allmänheten (Olweus 1973). Mobbning innebär här att en grupp till synes lika individer plågar en individ som på något sätt skiljer sig från majoriteten. Vanligt förekommande faktorer är yttre olikheter som exempelvis etnicitet, tala dialekt, en större kroppsbyggnad eller ett fysiskt

handikapp (1973). Mobbning kan delas in i psykiska eller fysiska handlingar. Till psykisk mobbning hör handlingar såsom hot, hån eller retningar, att ignorera eller utesluta någon från en gemenskap eller göra miner. Till den andra gruppen hör handlingar såsom slag, sparkar och knuffar (Skolverket 2009). Enligt skolverket handlar verbal aggression i skolan om maktrelationer mellan eleverna. Utifrån ett genusperspektiv kan generella skillnader belysas vad gäller acceptansen av aggressivt beteende. Det har visat sig att elever i tonåren visat större acceptans när den verbala aggressionen uttrycks av pojkar än av flickor (Skolverket 2009). I en studie gjord av Nansel et.al (2001) går liknande mönster att urskilja. Syftet med studien var att mäta förekomsten av mobbningsrelaterade beteenden bland amerikanska ungdomar samt hur mobbning kan vara ett resultat av psykosociala faktorer, däribland inställningar till skolan, social eller emotionell anpassningsförmåga samt påverkan av föräldraskap. Resultatet visade att pojkar var mer benägna att vara både förövare och offer än flickor. Att bli mobbad genom nedvärdering samt kommentarer om utseende och tal var något som var gemensamt för båda könen. Bland pojkar visade det sig handla om fysisk mobbning där slag, örfilar och knuffar var inblandade. Flickor visade sig bli mobbade genom ryktesspridning eller sexuella kommentarer (Nansel et. al. 2001).

4.3 Orsaker till mobbning

Det finns flera orsaker till varför lärare mobbar eller kränker sina elever. Enligt Olweus (1996) förklaras mobbning med att vissa lärare har personliga problem och är därmed inte lämpliga som lärare, andra tillrättavisar elever på ett kränkande sätt genom användning av sin maktposition. Arbetsituationen kan även ligga till grund där långvarig stress och utbrändhet kan leda till att lärare reagerar negativt. Vidare menar Olweus (1996) att lärarnas beteende kan bidra till mobbning mellan elever där lämpliga elever pekats ut. Detta innebär att om en lärare kränker eller betar sig illa gentemot en elev kan detta bidra till att resterande elever i en klass uppfattar att det är okej att de också kränker denna elev.

Mobbning kan bero på att man har för stora och svårhanterliga klasser och att lärare är avundsjuka på elever som upplevs mer begåvade än läraren själv. Andra orsaker kan vara att:

[...] skolledares förhållningssätt kan bidra till att personal mobbar elever, exempelvis genom att undanhålla administrativt stöd och genom avsaknad av ledarskap och vilja att

agera mot lärare och annan skolpersonal som mobbar elever (Flygare & Johansson 2013:92–93).

Lärare eller annan skolpersonal kan ha sagt elaka eller otrevliga saker till eleverna. I en studie gjord av Skolverket menade många elever att lärare sagt otrevliga saker som orsakat att eleverna känt sig kränkta. Exempel på elakheter som eleverna upplevt från lärare har varit att läraren påpekat elevens kläder eller intelligens (Flygare & Johansson 2013).

Olweus (1996) har gjort en undersökning om lärare som mobbar elever. Studien genomfördes i staden Bergen i Norge 1985 i form av enkätundersökning. Undersökningen omfattade 2400 elever fördelat på 102 klasser från klass 6-9 mellan åldrarna 13 till 16 år (Olweus 1996). Förutsatt att resultatet från Bergen kan generaliseras till att gälla landet som helhet visar undersökningen att ca 12 % av lärare på norska grundskolor trakasserar och mobbar elever (Olweus 1996). För att kränkningar ska räknas som lärarmobbning räcker det inte med att en enskild elev känner sig mobbad, utan händelserna ska beskrivas kort, tydligt och styrkas av minst fyra elever inklusive den som blivit mobbad. Exempel på hur lärarmobbning har yttrat sig utifrån elevbeskrivningar är att eleven görs till åtlöje inför hela klassen: eleven har bland annat kallats ”obehagligt ting, idiot och baby” (Olweus 1996:11). Läraren ger anmärkningar om elevens förmågor och dumförklarar dem om de inte förstår något nytt med en gång. Elever upplever även att de behandlas annorlunda i förhållande till de andra eleverna i klassen (Olweus 1996).

I en rapport utförd av organisationen Friends går det att läsa om orsaker till mobbing. Det finns olika skäl till varför mobbning eller kränkande behandling uppstår. “Mobbning handlar om komplexa processer där bakgrunden och anledningarna går att finna på flera nivåer” (Friends 2014:10). I rapporten berättar barn att mobbning kan förknippas med olika saker såsom musiksmak, fritidsintresse eller vilka kläder som bärs. Det har ofta att göra med de så kallade osynliga reglerna, det är normer som bestämmer vilka kläder tjejer och killar förväntas bära, vilken musik tjejer och killar bör lyssna på. Dessa normer försvårar för barn som avviker från de normerna eftersom att barnen riskerar att bli utsatta (Friends 2014). Utifrån elevers berättelser har det konstaterats att en av orsakerna till att elever mobbar är på grund av utseende. Eleverna menar att de blir mobbade för att de är för tjocka eller för smala. Flickor som är överviktiga tenderar att bli offer för mobbning samt bli hånade. Vidare uppfattas pojkars mobbning mot flickor som sexuella trakasserier enligt Skolverket (Skolverket 2013).

När tonårspojkar utsätter tonårsflickor för kränkningar kan det enligt Skolverket liknas vid sexuella trakasserier. Exempel kan vara att benämna flickor som slampor och berätta för andra om deras sexuella önskemål. De flickor som utsätts för denna av pojkar har visat sig vara flickor som pojkarna egentligen tycker om. Orsaken till denna typ av mobbning kan enligt Skolverket vara att pojkarna är intresserade av dessa flickor (Skolverket 2013). Vidare antas flickor mobba för att stärka sin sexuella attraktion. Mobbning och kränkningar “är ett sätt för flickor att stärka sin egen sexuella och fysiska attraktion genom att begränsa motståndarnas möjligheter” (Skolverket 2013:55). Detta sker via ryktesspridning och skvaller, uteslutande av flickor (Skolverket 2013).

4.4 Ansvarsfördelning

År 2006 skärptes Barn- och elevskyddslagen gällande kraven på skolornas systematiska arbete mot exempelvis mobbning. Under åren har omfattande satsningar gjorts för att informera skolor i och hur deras arbete skall genomföras i enlighet med lagen.Handledning har erbjudits i hur likabehandlingsplaner skall utformas och Skolverket har utarbetat allmänna råd (Skolverket 2011).

I skolan ska man arbeta för att förbygga mobbning och skolan måste agera om det skulle förekomma mobbning. I skollagen står det att personal på skolan ska motarbeta alla former av kränkande behandling såsom rasistiska beteenden och mobbning. Lagstiftningen gäller alla skolor från förskola till vuxenutbildning. Det är vanligt att elever mobbar elever och detta ska skolan förebygga, men det förekommer även fall där personal utsätter barn eller elever för kränkningar. Huvudmannen ansvarar för att personalen på skolan uppfyller de skyldigheter som lagen fastställer (SFS 2010:800). Vidare i skollagen står det att lärare, förskollärare eller annan personal har en skyldighet att anmäla till förskolchef eller rektor om de får kännedom om att barn eller elever har blivit utsatta för mobbning på skoltid. Skulle en rektor eller förskolechef få kännedom om att ett barn eller en elev har blivit utsatt för mobbning har denne en skyldighet att anmäla till huvudmannen. Huvudmannen ska i sin tur snabbt utreda dessa fall och vidta de åtgärder som krävs (SFS 2010:800).

5 Metodologi

Detta avsnitt inleds med en redogörelse av begreppet diskurs av Winther et al. (2013) samt en beskrivning av hur Foucault definierar begreppet diskurs och ett antal centrala begrepp inom diskursanalys. Dessa begrepp är *utsagor*, *diskontinuitet*, *avbrott* och *samtidighetsfält*. Vidare följer en redogörelse av Foucaults maktteori.

5.1 Diskurs

Generellt anses diskurs vara ett svårtolkat och mångtydigt begrepp, då det kan förstås på olika sätt beroende på hur det definieras. I vetenskapliga texter och litteratur används det ofta blint utan en närmare förklaring av dess innebörd (Winther et al. 2013). Vanligtvis syftar begreppet "diskurs" till hur vi agerar inom socialt konstruerade mönster; diskurs kan då sammanfattas som "ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)"(Winther et al. 2013:7) Via språket skapas representationer av verkligheten, som i sin tur är speglingar av den existerande verkligheten. Dessa representationer bidrar till att konstruera den fysiska världen, dock innebär inte detta att den fysiska världen inte existerar, utan snarare att den får sin betydelse via diskurs (2013).

Winther et al. beskriver ett exempel där de berättar om hur människor uppfattar en översvämning, där översvämningen är ett materiellt faktum som kommer att inträffa oavsett vilka föreställningar människor har angående händelsen. När de sedan skall förklara ordet i ett meningsgivande sammanhang kommer människorna att hålla sig innanför respektive diskurs. Många av dem kommer att beskriva situationen som ett "naturfenomen", men de kommer inte förklara den på samma sätt; ett fåtal kommer att se översvämningen som ett resultat av bristande politik där viljan att bygga fördämningar spelar störst roll, medan andra kommer betrakta händelsen som ett resultat av växthuseffekten. Slutligen skulle andra se den som ett resultat av Guds vrede över människornas levnadssätt, de betraktar händelsen som "Guds vilja"(2013:15–16).

En känd forskare som givit ytterligare innebörd till diskurs via en rad teorier, begrepp samt empiriska undersökningar är Michael Foucault (Nilsson 2011). Foucault definierar diskurs som:

[...] en mängd utsagor i den mån de beror av samma diskursiva formation[...] den består av ett begränsat antal utsagor för vilka man kan definiera en mängd existensvillkor (Foucault 1972 refererad i Winther et al. 2013:133).

Vidare förklaras *utsagor* som ett element inom vårt språk som upprätthåller och bildar diskursiva fält. Hur vi förstår vår omvärld är beroende av hur vi anknyter och avgränsar utsagorna, dessa kan vara näraliggande, avgränsande eller överlappade (Foucault 2011). I exemplet ovan nämns flera typer av diskursiva fält rörande händelsen översvämning, där ett diskursivt fält är exempelvis religion (Winther et al. 2013).

Foucault poängterar att diskurs kan definieras utifrån vad den exkluderar och utesluter, likaväl som vad den inkluderar (Nilsson 2011). Inom varje diskurs finns ett bestämt mönster som är det normativa. Trots att vi har möjligheten att skapa en ofantlig mängd utsagor, så är utsagorna inom en bestämd domän ofta begränsande. Det finns gränser för vilka utsagor som är accepterade och det finns även de som anses oacceptabla inom det specifika sammanhanget, de följer en normalitet inom respektive diskurs (Winther et al. 2013). Ett exempel på detta kan vara hur elever beter sig i klassrummet, att de ska sitta ner och lyssna på läraren. Foucaults beskriver därmed diskurser som något regelbundet, men det finns även tillfällen då utsagor inom en viss diskurs kan vara oberäkneliga eller oregelbundna i hur de sprider sig (Foucault 2011). Foucault benämner spridda utsagor som *diskontinuitet* eller “diskursiva förskjutningar” (Winther et al. 2013:59). Trots att utsagorna kan vara närbesläktade vad gäller betydelsen, så är det fortfarande svårt att se dem som en helhet.

Det förekommer även överraskningsmoment inom utsagor, av Foucault benämnda *avbrott*, som kan göra ett oväntat upp-dykande i en mening för att sedan försvinna och inte visa sig mer i samma kontext. Dessa avbrott beskrivs via skarpa gränser som isolerar och fragmentiserar utsagorna i förhållande till den övriga texten (Foucault 2011).

Slutligen beskriver Foucault även begreppet *samtidighets fält*, som innefattar utsagor som generellt är kopplade till andra typer av diskurser men som är verksamma bland de utsagor som studeras (Foucault 2011). Ett exempel på detta är “regler” som generellt kan komma att betraktas som något som främst förknippas med diskursen juridik, men som förekommer inom flera olika diskurser. “Regler” kan här inkludera de förväntade normerna kring hur man ska uppföra sig i klassrummet, att det blir en ‘regel’ för eleverna att inte prata samtidigt som läraren.

5.2 Makt

Enligt Foucault är makt och kunskap förbundna med varandra, “det är inte möjligt att utöva makt utan kunskap, det är omöjligt för kunskapen att inte framkalla makt”(Nilsson 2008:84). För Foucault är kunskap närvarande i alla maktrelationer, makt och kunskap komplementerar varandra. Foucault har intresserat sig för makt- och kunskaps relationer mellan människor och vad dessa i sin tur gör människorna till. Foucault ville inte bara förklara, förstå eller tolka makten utan han ville beskriva hur makten praktiserades och vad den förorsakade - dess verkningar och effekter. Foucault menar att man inte kan ha makt utan att använda den, makt kan med andra ord inte vara dold utan den existerar bara som utövad makt (Nilsson 2008). Genom en kombination av makt och kunskap betonar Foucault att diskursen alltid för med sig sociala effekter. Makt är något som hela tiden förändras vilket innebär att även styrkeförhållandena kan förändras. När någon utövar makt vet denne oftast vad den gör eller vill göra, däremot kan den aldrig kontrollera vilka konsekvenser handlingarna för med sig. Foucault menar att makt är dynamiskt och som hela tiden förändras, de som är i överläge vid en tid kan vid en annan tid hamna i underläge (Nilsson 2008).

Förändringarna kan ske var som helst och vara medvetna eller omedvetna handlingar (Nilsson 2008). I alla sociala relationer är makt närvarande; inom det militära, fängelser, skolan, våra arbetsplatser och i våra mest intima relationer. Makt påverkar alla dessa fält samt alla handlingar som en individ utför. “Total makt” motsäger sig Foucaults tänkande, ifall någon skulle ha total makt över någon annan skulle det inte längre finnas maktrelationer, bara dominans och förtryck. En chefs relation till en anställd, en fångvaktares relation till fången, en lärares relation till en elev är maktrelationer just för att det inte innebär total kontroll. Dock har chefen, fångvaktaren och läraren “genom att kunna hämta stöd i byråkratiska strukturer i regel mer fördelaktiga strategiska positioner än den anställde, fången eller eleven” (Nilsson 2008:93–94).

Enligt Foucault utgår inte makten från en punkt i samhället. Den strålar inte ut från något organiserat centrum eller institution. Makten finns överallt, “den skapas och utgår från varje punkt i samhället, i interaktionen mellan människor i ‘ojämlika och rörliga relationer’ ” (Hörnqvist 1996:51). Makt kan man se i de minsta elementen: de sexuella förbindelserna, familjen samt boendeförhållanden och grannskap. Makt är närvarande i de mest oskyldiga relationerna med andra människor, men varje social relation är på samma gång en maktrelation (Hörnqvist 1996). Varje mellanmänsklig relation är ett styrkeförhållande som är beroende av kön, ålder, erfarenheter, etnisk tillhörighet,

kunskap och samhällslig position. I alla sociala relationer ser makt annorlunda ut, den har inte samma form överallt, det beror på olika faktorer “ mellan vika kategorier av styrkeförhållandet råder och av vilka komponenter det är uppbyggt” (Hörnqvist 1996:53). Det spelar exempelvis roll ifall övertaget i styrkeförhållandena är en följd av medfödda privilegier, fysisk styrka eller tillgång till kapital et cetera. Det kan även förekomma styrkeförhållanden i parförhållanden där avståndet mellan förtryckaren och den förtryckta är liten, såväl fysiskt som känslomässigt (Hörnqvist 1996).

5.3 Metodkritik och Etiska aspekter

I denna studie behandlar vi publikationer från Skolverket och analyserar dessa via Foucaults diskurs samt maktteori. Stensmo (2002) beskriver diskursanalysens uppgift att tolka och synliggöra de maktförhållanden som återfinns i de texter som används. Dessa belyser; “vad som får sägas, hur det får sägas, vem som får säga vad och vilka som åtnjuter respekt och auktoritet” (2002:80). Diskursteori används för att analysera meningar och mönster i texten, dess funktion blir därmed inte att redogöra för vad människor egentligen menar eller hur saker och ting är. Diskurs bygger på den socialkonstruktivistiska tanken att detta ”är” inte existerar, det enda som existerar är språket. Språket är en social konstruktion och det vi kan studera är hur olika begrepp och diskurser är konstruerade (SBU 2013). I analysen går vi därmed inte in djupare på de bakomliggande faktorer kring varför Skolverket har valt att formulera sig som de gör, trots att detta kan ses som ett intressant tillägg i vår studie. Vi vill istället belysa den socialt konstruerade diskurs inom vilken Skolverket formulerar hur lärare respektive elever framställs som mobbare i ett urval av texter. I analysen av Skolverkets texter har vi, med hjälp av diskurs- och maktteori, haft ambitionen att förhålla oss så objektivt som möjligt. Enligt Markula & Silk (2011) är det av vikt att eftersträva en så objektiv tolkning som möjligt då det är svårt att uppnå en hög grad av reliabilitet i studier på grund av den subjektiva tolkningen som sker vid kvalitativa studier.

Vetenskapsrådet har antagit ett antal forskningsetiska principer, en etisk kod, där de specificerar fyra krav för att en studie skall uppfylla individskydd i forskning. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Stensmo 2002). Vi har i vår analys utgått från offentliga och färdigställda publikationer av Skolverket och ser därför inte att informations- och samtyckeskravet är nödvändiga av etiska skäl. Vårt empiriska material är redan publicerat och vi kan därmed inte garantera att konfidentialitetskravet är uppfyllt. I enlighet med nyttjandekravet har vi

redovisat alla de publikationer och undersökningar som använts och ingår i vår analys, varav allt material är tillgängligt för allmänheten.

Vi är medvetna om att det forskningsproblem vi väljer att belysa är en fråga om vårt eget intresse och kan knytas till makt och status. Genom att använda oss av Foucaults teorier diskurs och makt försöker vi minska vårt eget tyckande som avgjort vilket resultat som framkommit i analysen.

6 Empiri

I detta avsnitt kommer vi att redovisa vår empiri utifrån relevanta publikationer från Skolverket. Vi kommer först att redovisa diskursen kring läraren följt av eleven och sammanfattningsvis beskriva vad som framkommer i texterna. Varje publikation introduceras via ett nytt avsnitt med rubriken på publikationen.

6.1 Den mobbande Läraren

6.1.1 Kränkningar i skolan - analyser av problem och lösningar

I skolverkets antologi *“Kränkningar i skolan - analyser av problem och lösningar”* (2013) finns det ett avsatt kapitel som behandlar skolmobbning där eleven blir mobbad av lärare och annan skolpersonal. I detta kapitel presenteras en studie som utförts 2012 och baseras på data som samlats in i samband med Skolverkets *“Utvärdering av metoder mot mobbning 2011”*. I studien framgår det att ca 1,3 procent av eleverna blivit direkt illa behandlade eller mobbade av personal på skolan. Skolverket menar här på att om denna undersökning skulle betraktas som ett representativt urval av elever i grundskolan så skulle 11 550 elever vara utsatta för mobbning från skolpersonalen (2013).

Kapitlet inleds med en redogörelse för hur filmen *Hets* från 1944 skildrar skolmobbning, där en sadistisk lärare vid namn Caligula kränker sina elever på olika sätt. Filmen beskriver den ojämna maktrelationen där lärarna har verklig makt över eleverna, men här beskrivs makten som ett verktyg för att kunna disciplinera och hjälpa dem att uppnå sina mål. Maktutövningen beskrivs som något som läraren oftast kan hantera på ett kompetent sätt, men det är när maktutövningen övergår i ett maktmissbruk som det professionella förhållningssättet äventyras och det kan i värsta fall övergå i mobbning och upprepande kränkningar (Skolverket 2013).

Den tidigare forskningen som beskrivs i antologin menar på att lärare som mobbar elever vanligen upplever en pressad arbetssituation och tappar kontroll över sin uppgift att exempelvis tillrättavisa. En förklaring till detta kan vara att läraren saknar administrativt stöd, och blir tilldelad svårhanterliga klasser. Skolverket hänvisar till Olweus som förklarar denna typ av mobbningsituation med att vissa lärare har personliga problem som gör dem olämpliga att utöva sin profession. En annan förklaring är att läraren upplever en pressad arbetssituation och reagerar negativt som en följd av utbrändhet. Läraren kan också missbruka sin maktsituation och tillrättavisa elever på ett sätt som de upplever som kränkande. Skolverket menar även att läraren kan

skapa förutsättningar för mobbning mellan elever där lärare undermedvetet bidrar till att välja ut elever som lämpliga "offer", som senare blir föremål för mobbning av andra elever utan att bli tillrättavisade. De utsatta eleverna som mobbas av lärare kan senare utveckla en fientlig attityd mot skolan, vilket i sin tur leder till fortsatta problem. Andra forskare beskriver grunden till mobbningen med brister i organisationens förutsättningar. Detta grundar sig främst i bristande administrativt stöd, svårhanterliga klasser, bristande kunskap i att använda disciplinära åtgärder samt lärarens avundsjuka på smarta elever (Skolverket 2013:93).

Slutligen beskriver Skolverket lärarrollens förändring över tid som en annan bidragande faktor och där förutsättningarna för att upptäcka och åtgärda situationer där lärare mobbar elever har blivit svårare. Lärarrollen har blivit halv-professionell där "läraren själv eller i samarbete med kollegor i hög grad är utlämnad till personliga egenskaper och kompetenser"(2013:94). Detta gör att det blir svårt att hantera mobbningsituationen då "ett angrepp mot den professionella identiteten blir ett angrepp på den personliga"(2013:94). Det blir svårare att hantera vardagsproblemen, läraren kan inte i samma utsträckning som tidigare dra fördel av maktpositionen som förknippas med yrkesrollen i exempelvis en stökig klassrumssituation. Förr var auktoritetsförhållandet tydligare markerat, exempelvis vid bruket av titlar som magister och fröken, men idag får läraren förlita sig på sin egen förmåga för att återfå auktoritet i klassrummet. För många fungerar detta, andra blir utbrända och går in i väggen (Skolverket 2013).

Sammanfattningsvis beskrivs lärarens maktmisbruk som något som främst grundar sig i att läraren upplever en pressad arbetssituation. Flera faktorer nämns, som exempelvis svårhanterliga klasser, avsaknad av administrativt stöd samt bristande kunskap i att tillrättavisa elever och att använda disciplinära åtgärder. Lärare som missbrukar sin maktposition kan även vara en bidragande faktor till att skapa förutsättningar för mobbning mellan elever. Läraren hjälper undermedvetet till att välja ut svaga elever som lämpliga offer som senare blir föremål för mobbning. Det är när läraren upplever en pressad situation och reagerar negativt som det professionella förhållningssättet äventyras och kan övergå i mobbning och upprepanande kränkningar.

6.1.2 Attityder till Skolan 2009 - Elevernas och Lärarnas attityder till Skolan

Skolverket genomför var tredje år en attitydundersökning bland elever som handlar om bland annat relationen mellan elever och lärare, lärarnas kompetens, trivsel och trygghet

samt mobbning och annan kränkande behandling såsom denna attitydundersökning
“Attityder till skolan 2009-Elevernans och Lärarnas attityder till skolan”.

Attitydundersökningarna har sedan 1993 genomförts i årskurs 7–9 och gymnasieskolan samt med verksamma lärare och annan skolpersonal. Sedan 2003 ingår även elever i årskurs 4–6 i undersökningen. Attitydundersökningen visar att trots att majoriteten av eleverna trivs i skolan och känner sig trygga finns det i alla årskurser elever som upplever att de på något sätt har blivit mobbade, kränkta eller illa behandlade. Många elever uppger att det förekommer mobbning på deras skola även om de själva inte blir mobbade (Skolverket 2010). Av de yngre eleverna upplever 2 procent att de minst en gång i veckan känner sig mobbade av sina lärare. En större andel upplever att de ibland känner sig illa eller orättvist behandlade. I årskurs 4-6 upplever 14 procent av eleverna att de minst en gång i månaden känner sig orättvist behandlade av lärare eller andra vuxna på skolan varav 6 procent upplever att de blir orättvist behandlade minst en gång i veckan. Detta har varit oförändrat sedan 2006 (Skolverket 2010).

I årskurs 7-9 och gymnasieskolan upplever 3 procent av eleverna att de blir mobbade eller trakasserade av lärare. Andelen har inte förändrats sedan 1997. Av de elever som känner sig mobbade uppger en majoritet att de känner sig trakasserade minst en gång i veckan. Bland de yngre eleverna i grundskolan är det mer vanligt att känna sig orättvist behandlad. Av de äldre eleverna i årskurs 7-9 och gymnasiet upplever 15 procent att de ofta känner sig orättvist behandlade av lärare eller annan personal på skolan. I årskurs 7-9 är flickor den grupp som ofta känner sig orättvist och illa behandlad av lärare eller annan personal på skolan där procenttalet ligger på 20 jämfört med 10 procent hos pojkar (Skolverket 2010).

20 procent av eleverna har utsatts för våld, hot eller trakasserier. En större andel grundskollärare jämfört med gymnasielärare är drabbade, procenttalet ligger på 22 procent för grundskollärarna jämfört med 13 procent av gymnasielärarna. Vanligast är att lärarna känner sig trakasserade av elever men det förekommer även att lärare känner sig utsatta av föräldrar eller kollegor. Andelen utsatta lärare är oförändrad sedan 1997 (Skolverket 2010).

Sammanfattningsvis visar attitydundersökningen att en stor andel av eleverna i årskurs 4-6, 7-9 samt gymnasieskolan upplever att de blir mobbade eller trakasserade av sina lärare. Hos de yngre barnen på grundskolan handlar det om att känna sig orättvist behandlad av lärare eller annan personal på skolan. Det har även förekommit att lärare känner sig utsatta eller trakasserade av elever men också av kollegor och föräldrar.

6.1.3 Attityder till skolan 2012

I en attitydundersökning utförd av Skolverket år 2013 "*Attityder till skolan 2012*", framkommer det att elever upplever sig mobbade av sina lärare. Av de yngre eleverna känner sig 1 procent mobbade av sina lärare minst en gång i veckan. I årskurs 7-9 och gymnasieskolan upplever sig 4 procent av eleverna mobbade av sina lärare. Det är oförändrat sedan 1997. Av de elever som upplever sig mobbade av sina lärare berättar 25 procent att de blir mobbade minst en gång i veckan. Fler elever anger att de känner sig orättvist eller illa behandlade. I årskurs 4-6 upplever sig 15 procent av eleverna att de blir orättvist behandlade av sina lärare eller annan personal i skolan minst en gång i månaden, varav 7 procent känner sig orättvist behandlade minst en gång i veckan. Detta är oförändrat sedan 2006 och 2009. I årskurs 7-9 och gymnasieskolan uppger 15 procent att de ofta känner sig orättvist eller illa behandlade av personal på skolan. 26 procent av eleverna med utländsk bakgrund upplever att de ofta blir orättvist behandlade av personal i skolan i jämförelse med 13 procent av elever med svensk bakgrund (Skolverket 2012).

Sammanfattningsvis visar attitydundersökningen att elever i mellanstadiet, högstadiet samt gymnasieskolan känner sig utsatta för mobbning samt upplever att de blir orättvist behandlade av vuxna på skolan. Elever med utländsk bakgrund känner sig orättvist behandlade i större utsträckning än elever med svensk bakgrund.

6.1.4 Diskriminerad, trakasserad, kränkt?

I "*Diskriminerad, trakasserad, kränkt*" (2009) beskrivs att personal också kan behandla barn eller elever orättvist som ett resultat av sina föreställningar om könens olikheter. Av intervjusvaren framkommer att kvinnliga elever gynnas mer i klassrummet vilket beror på att lärarna har större förtroende för dessa elever samt att lärarna anser de eleverna vara mognare och lugnare än pojkar. Pojkarna betraktas som pratsamma och bråkiga. Lärarna bestraffar även pojkarna gemensamt för sen ankomst eller bråk vilket inte gäller för flickorna (Skolverket 2009). Relationen mellan skolpersonal och elever bygger enligt Skolverket på en maktrelation där personalen bestämmer över eleverna samt skolan. I enskilda fall förekommer det att eleverna känner sig kränkta av personalen. I intervjuerna framkommer det att personalen på förskolor kränker och bestraffar barnen:

[...] genom att placera dem på en stol eller i en soffa om de har vart olydiga eller bråkiga, inte städat efter sig eller inte sagt förlåt till fröken eller de barn dessa bråkat med. Där de placeras får de tänka igenom sitt beteende (Skolverket 2009:81).

I årskurs 5 blir eleverna mest upprörda när lärare kränker elever fysiskt, det vill säga att lärare utsätter elever, främst pojkar för fysiskt våld. I en skola berättar elever att "en av lärarna lätt blir arg och har slagit en elev vid ett par tillfällen och de är osäkra på om läraren gjort det med flit eller inte" (Skolverket 2009:82). På en annan skola berättar eleverna att läraren hade tryckt upp en pojke mot väggen. Ytterligare förekommer det fysiskt våld på andra skolor där en elev berättar att en speciallärare slängde in en pojke under en soffa eftersom att denne hade uppvisat dåligt uppträdande och störde på lektionerna. En annan elev berättar att "lärarens undervisningsmetoder och sätt att hantera konflikter [...] är artonhundredralsmässigt" (Skolverket 2009: 82).

Sammanfattningsvis förekommer inte bara verbal mobbning på förskolor och mellanstadiet utan det rör sig även om fysisk mobbning där lärarna har tagit till våld. Flickorna gynnas mer i klassrummet eftersom att de anses vara mogna och lugnare än pojkarna. Pojkarna bestraffas kollektivt för exempelvis sen ankomst vilket inte berör flickorna.

6.2 Den mobbade Eleven

6.2.1 Skolan - En arena för Mobbning

I Skolverkets publikation "*Skolan - en arena för mobbning*" (2002) beskrivs hur eleven framställs som förövare och vad orsakerna till mobbning kan vara. Enligt Eriksson et. al (2002) behöver den som mobbar inte vara psykiskt starkare utan det räcker med att han uppfattas vara starkare (Eriksson et.al 2002). Om förövaren är starkare och har större maktresurser är det svårt att se om förövaren och den utsatte är jämlikar. Den utsatte och förövaren är jämlikar "rent kategoriellt", vilket innebär att de båda är elever eller studenter i en skola (Eriksson et. al 2002:38). Skolmobbning utmärks av att elever har ett aggressivt beteende som anses vara stabilt över tid. Denna stabilitet har sin grund i en kombination av "individcentrerade och interpersonella faktorer" (Eriksson et.al 2002:39). Mobbarens aggressiva beteende kan utvecklas till något permanent om dennes uppväxtförhållanden formas av brist på omsorg och gränser för aggressivt beteende samt maktorienterade uppfostringsmetoder såsom fysisk bestraffning (Eriksson et.al 2002).

Det som enligt Skolverket driver någon till att mobba är behovet av makt och dominans. Mobbare gillar att ha kontroll och uttrycker ett behov av att förtrycka andra. Den typiska uppväxttillvaron:

[...] ses som konsekvens för mobbarnas utvecklande av fientlighet gentemot omgivningen
Den typiske mobbaren är ofta aggressiv mot kamrater och vuxna, både mot lärare och föräldrar. Mobbaren har en positiv inställning till våld och användandet av våldsmedel. Det är vanligt att mobbaren inte har någon medkänsla för offren och en positiv självbild
(Skolverket 2002:42-43).

Enligt Skolverket brukar mobbaren även beskrivas som en ensam person med få vänner. Ofta upplevs mobbaren som skrämmande av andra vilket leder till rädsla för mobbaren. Det förekommer även att mobbare beundras av andra. Via mobbning stärker dessa personer sin egen självkänsla, de förstår inte andras lidande, känslor och saknar empati (Eriksson et.al 2002). Många forskare menar att mobbare har en positiv inställning till mobbning, men det finns även tecken på att mobbare lider av depression vilket är en följd av problem i hemmet. Mobbare är duktiga på att manipulera andra och tillvälla sig makt från olika sociala relationer, men har svårt att förstå konsekvenserna dennes handlingar får för offret (Eriksson et al. 2002). En del mobbare har inte svårigheter med kamratrelationer eller dålig självkänsla utan är duktiga på att manipulera andras

medvetande. Enligt Skolverket växer mobbing fram ur:

[...] en situation av begränsat handlingsutrymme där mobbaren hanterar handlingsutrymmet och därmed konstruerar en mobbningsituation. Mobbaren har en förmåga att veta vad som kan öka hans eller hennes handlingsutrymme och detta är källan till makt (Skolverket 2002:69).

Sammanfattningsvis beskrivs den mobbade eleven som aggressiv både mot sina kamrater och personal på skolan. Den mobbade eleven har en dålig självkänsla men positiv inställning till användandet av våld. Det beskrivs att individcentrerade och interpersonella faktorer är grunden till elevens mobbade vilket kan tydas som att det är personlighetsdragen hos eleven som spelar en roll ifall denne mobbar eller inte. Elevens uppväxtmiljö och hemförhållanden betraktas som en konsekvens för mobbarens fiendlighet gentemot omgivningen.

6.2.2 Kränkningar i skolan - analyser av problem och lösningar

I skolverkets antologi "*Kränkningar i skolan - analyser av problem och lösningar*" (2013) finns det två kapitel som rör Eleven som förövare; dessa är Kapitel 5: *Flickor, pojkar och kränkningar* och Kapitel 8: *Elever som kränker eller mobbar andra*. I det första kapitlet görs det skillnad på förövaren i relation till kön. Detta grundar sig främst i Skolverkets "*Utvärdering av metoder mot mobbning*" från 2011 där man fann att det förekommer generella mönster när man talar om flickors respektive pojkars handlingar som förövare i en mobbningsituation. Skolverket påpekar dock att "[...] de skillnader mellan flickor och pojkar som identifierats avser genomsnittliga skillnader. Det betyder dock inte att enskilda individer kan förstås utifrån vilket kön de tillhör" (Skolverket 2013:52). Kapitlets syfte är därmed att belysa de generella könsmonster i beteenden bland pojkar och flickor som utspelar sig i skolan (Skolverket 2013).

I den tidigare forskningen problematiseras begreppet mobbning och det nämns att i många studier så får social mobbning mindre plats än den fysiska. Som ett resultat har denna typ av mobbning, som är vanligast bland flickor, inte uppmärksammas på samma sätt som den fysiska mobbning som i större utsträckning förknippas med pojkar. Skolverket hänvisar till Gerda Siann som menar att om inte social mobbning finns med i definitionen av mobbning kommer dessa fall vara osynliga i många undersökningar och man kommer inte att komma fram till ett sanningsenligt resultat.

Ytterligare ett problem som rör definitionen av mobbning är dess koppling till aggression. Forskning kring skolmobbing inleds med en studie av aggressiva pojkar, där

de i resultatredovisningen enbart kom att beskrivas som elever, vilket bidrar till att mobbning blir synonymt med pojkarnas aggressivitet och fysisk mobbning (Skolverket 2013).

Det finns vissa mönster som stämmer överens när man talar om flickor och pojkar som förövare. Flickor uttrycker sig ofta manipulativt och visar indirekt aggression genom ryktesspridning och skvaller. Ytterligare ett mönster är att de via mobbning stärker sin egen attraktionskraft i kompisgänget, de använder sig då av mobbning och kränkningar som ett sätt att begränsa sina motståndares möjligheter. Bland pojkar är verbal aggression vanligast, något som fyller flera funktioner men främst används som ett sätt att uttrycka maktrelationer och att definiera kön och heterosexualitet. Dessa verbala attacker ses dessutom som vanligt förekommande och som en naturlig del i pojkars jargong inom skolans kultur, något som gör dem svåra att uppmärksamma av både verksamma inom skolans värld och utomstående (Skolverket 2013).

I det andra kapitlet *Elever som kränker eller mobbar andra* (2013) beskrivs elever som mobbar som några med hög social status och som ofta har stöd av andra elever i en mobbningsituation. Att det förekommer både social och fysisk mobbning är ett genomgående mönster, samt att det ofta är flera förövare mot ett ensamt offer. Detta är dock ingen orörlig fördelning, alla elever kan potentiellt vara de som är utsatta eller de som utsätter andra men kategoriseringen avgörs via kränkande handlingar. I den tidigare forskningen som presenteras nämns det att trots att det finns tydliga mönster vid dessa mobbning-relaterade handlingar så förekommer det även fall där en handling inte behöver upplevas som kränkande trots att detta var avsikten. Samtidigt förekommer det situationer där någon utför en handling och den uppfattas som sårade trots att detta inte alls var syftet, vilket gör mobbningsituationer så komplexa (Skolverket 2013). Ett annat komplext fenomen som rör skolmobbning är ”rollfördelningen”. När någon blir mobbad finns det alltid ett system av rollfördelning där eleverna nominerar varandra samt även själv ger sig roller baserat på sin egen självbild. Enligt Skolverket är dessa roller; “den som utsätter, assistenter, medlöpare och utomstående” (2013:113). Andra studier som Skolverket har undersökt har undersökt möjligheten om att även en femte roll existerar i vissa situationer; “försvararen” (2013:113).

Skolverket hävdar att merparten av mobbning generellt sätt är tillfällig men att det finns elever med tendenser att under längre perioder kontinuerligt utsätta andra för mobbing-relaterade handlingar. De egenskaper som skiljer dessa elever gentemot de

som blir utsatta för mobbning samt de elever som tar rollen "försvarare" är främst hur de uppfattar och tar till sig moraliska normer. Resultatet av den undersökning som presenterats är att de elever som utsätter andra för mobbning är;

[...] är duktiga på att förstå sociala signaler (t.ex. andras mentala tillstånd, övertygelser och avsikter) och att de kan utnyttja denna förmåga till sin egen fördel (Skolverket 2013:113).

Detta visar i sin tur på att tidigare forskning som beskrivit mobbare som ett resultat av socialt och moraliskt omogna ungdomar till viss del är inkorrekt. Enligt Skolverket besitter de som mobbar en normal moralisk kompetens av att bedöma och beräkna konsekvenserna av sitt handlande, något de dock inte värderade i sociala sammanhang. Elever som mobbar visar därmed en tydlig brist på moraliskt samvete och kan även sakna en del av de egenskaper som hämmar aggression (Skolverket 2013).

Forskningen har tagit två olika inriktningar när de kommer till hur elever som förövare beskrivs. De som anser och rapporterar att elever med stark självkänsla och högre självförtroende är aggressiva, våldsbenägna och främst utsätter andra elever för mobbning för att förstärka sin egen sociala status. Skolverket menar vidare att ”De som utsatte andra skilde sig från övriga elever som var inblandade i mobbning genom att de hade en mer positiv inställning till sig själva”(2013:114). Dessa elever uttrycker ett kontrollbehov över andra och detta kommer i uttryck via mobbning och diskriminerande handlingar. I enlighet med den andra inriktningen anser den andra gruppen av forskare att det är elever med dålig självkänsla och svagt självförtroende som utsätter andra för mobbning och kränkningar. Dessa elever uppvisar tecken på ängslighet, osäkerhet och depression tillsammans med andra barn i större utsträckning än de som inte är aktiva mobbare (Skolverket 2013).

Sammanfattningsvis framkommer det enligt Skolverket generella mönster när man talar om flickors respektive pojkars handlingar som förövare i en mobbningsituation. Den sociala mobbningen som är vanligast bland flickor får här mindre plats än den fysiska, som i större utsträckning förknippas med pojkar. Ett problem som är kopplat till definitionen av mobbning är att forskning kring mobbning från början grundade sig i en studie av aggressiva pojkar. Dessa blev i studien redovisade som "elever" vilket bidrar till att mobbning blir synonymt med pojkarnas aggressivitet och fysisk mobbning. Forskning kring mobbning har tagit två olika inriktningar kring hur elever som förövare beskrivs. Den första inriktningen beskriver mobbade elever med stark självkänsla och högre självförtroende. De är som följd

aggressiva, våldsbenägna och utsätter andra elever för mobbning för att förstärka sin egen sociala status. Den andra inriktningen hävdar att det är elever med i huvudsak dålig självkänsla och svagt självförtroende som utsätter andra för mobbning och kränkningar.

6.2.3 På tal om mobbning - och det som görs

I skolverkets publikation "*På tal om mobbning - och det som görs*" (2009) beskrivs vad som kännetecknar en mobbare. Man utgick ifrån att det var samma mekanismer som låg bakom mobbning bland människor som hos djur, det vill säga aggressivt beteende. I det sammanhanget började benämningarna hackkycklingar och översittare användas för mobbare och mobbningsoffer. Genom en ansats att finna orsaker till aggressivt beteende har det också visat sig att förklaringen till mobbning finns i "stabila, psykologiska egenskaper, så kallade personlighetsdrag, hos den som mobbar"(Skolverket 2009:31). Enligt Skolverket utvecklas dessa egenskaper ofta bland pojkar. Även mobbarens temperament och önskan om dominans över andra har funnits som en orsak. Den som mobbar njuter av att plåga sina offer och att ha makt över andra. Enligt Skolverket "[...] handlar inte mobbarna planlöst utan de är mycket beräknande och kalla, de uppsöker offret med avsikt, är aggressiva och tycker om att uppleva känslan av makt" (Skolverket 2009:31). Enligt skolverket utmärks den typiska mobbaren av personliga egenskaper, kamratrelationer, relationer med lärare, familjebakgrund samt en del objektiva symptom (Skolverket 2009).

Sammanfattningsvis visar det sig att det är samma mekanismer som ligger bakom mobbning bland elever som djur vilket är aggressivt beteende. Även här betonas det att orsaken till att en elev mobbar går att finna i elevens personlighetsdrag och att dessa egenskaper oftast utvecklas bland pojkar. Makt spelar en stor roll i en mobbningsituation eftersom att den mobbande eleven njuter av att ha makt över andra samt plåga dessa individer.

6.2.4 Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning

Skolverkets publikation "*Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning*" (2011) är en broschyr som handlar om hur olika skolor arbetar för att förebygga och åtgärda mobbning. Tidigare forskning har visat att pojkar har benägenhet för att vara utsatta för mobbning i större utsträckning än flickor. Pojkar utsätts för fysisk mobbning medan flickor utsätts för social mobbning. Skamrelaterade känslor vanligare bland elever som blivit mobbade än hos elever som inte blivit mobbade (Skolverket 2011).

Sammanfattningsvis använder sig pojkar utav fysisk mobbing såsom slag och knuffar medan flickor utsätts för och använder sig utav social mobbing såsom ryktesspridning och kommentarer om klädsel eller utseende.

6.2.5 Relationer i skolan - en utveckling eller destruktiv kraft

I skolverkets publikation "*Relationer i skolan - en utveckling eller destruktiv kraft*" (2002) gjordes en omfattande enkätundersökning som riktades till år 5 och 8 i grundskolan samt år 2 i gymnasieskolan. I år 5 och 8 i grundskolan har en begränsad enkätstudie gjorts på 135 elever. 3400 elever från både fristående och kommunala skolor, sammanlagt 148 skolor i 86 kommuner har svarat på enkäten. Rektorer och lärare på dessa skolor har också svarat på enkäter som varit riktade till dem (Skolverket 2002). Intervjuundersökningar har även gjorts som kompletteringar till enkätundersökningarna där elever i de olika åldrarna deltagit samt barn i förskoleklass. Enkätundersökningen bestod av fem frågor. Frågorna handlade om ifall eleven hade blivit utsatt för mobbing, om denne blivit illa behandlad, om han eller hon känt sig rädd, orolig eller obehaglig till mods för att gå till skolan och om denne blivit utsatt för elaka rykten (Skolverket 2002).

Resultatet visade att eleverna i grundskolan kände sig mer utsatta än eleverna i gymnasieskolan. Fler upplever att de har blivit illa behandlade på de undersökta skolor än de som upplever att de blivit utsatta för mobbing. Ungdomarna har även fått svara på ifall de har varit med om att de blivit knuffade, slagna, utfrysade, avdragna kläder, utsatta för grimaser, blivit taffsade på samt andra handlingar. Av de elever som blivit utsatta för kränkande handlingar anger 16 procent att de blivit illa behandlade i klassrummet. I intervjustudierna framgår det att eleverna anser att lärarna oftast inte bryr sig eller märker vad som händer (Skolverket 2002).

Skolverket har genomfört attitydundersökningar om skolan 1994, 1997 och 2000. I dessa attitydundersökningar har elever mellan 15 och 18 år svarat på frågor om de mobbas samt om de mobbat andra. Elever som anser sig ha blivit mobbade av andra har ökat från två till fyra procent. De elever som anser sig blivit mobbade av lärare har ökat från fyra till sex procent enligt samma undersökningar (Skolverket 2002). Den aktuella undersökningen jämförs med de tidigare attitydundersökningarna utförda av skolverket. Eleverna i undersökningen fick svara på ifall de själva för tre år sen hade blivit mobbade på sin skola.

Resultatet visar även att pojkar utsätts för fler kränkningar än flickor, men reagerar inte på samma sätt som flickor. Flickor utsätts för alla olika former av kränkningar i större utsträckning än pojkar, dock utsätter pojkar andra för mobbing och

övrig kränkning i större utsträckning än flickor. Skolverket menar att "[...] endast när det rör sig om utfrysning är det fler flickor som agerar kränkande. Pojkars aktioner riktar sig såväl mot pojkar som mot flickor. Flickor riktar däremot vanligtvis sina kränkande handlingar mot andra flickor" (Skolverket 2002: 20). Som resultatet visat hittills begås de kränkande handlingarna av elever, men elever blir kränkta av lärare och annan personal på skolan. I 10 procent av fallen där det rör sig om verbal kränkning är det eleverna som blir utsatta av personalen. Skolverket hävdar att de ord som lärare använder är etniskt kränkande ord, nedsättande kvinnoord och ord som åsyftar elevernas intellektuella förmåga (Skolverket 2002).

Sammanfattningsvis menar de intervjuade eleverna att lärarna inte märker eller bryr sig när en mobbingssituation uppstår. Pojkar utsätts för fler kränkningar än flickor men reaktionen är inte densamma från respektive kön. Det går att finna en skillnad mellan mobbningsformerna som används av flickor respektive pojkar. Pojkar tar till med våld när de mobbar medan flickor fryser ut offret och använder sig av ryktesspridning.

6.2.6 Diskriminerad, trakasserad, kränkt?

I publikationen "*Diskriminerad, trakasserad, kränkt?*" (2009) diskuteras mobbning och kränkande behandling utifrån de sex diskrimineringsgrunderna; *religion eller annan trosuppfattning, etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, sexuell läggning* och *annan kränkande behandling*. Resultatet visar att den diskrimineringsgrund som det framkommer minst om i elevernas berättelser är religion, men ändå förekommer konflikter mellan elever samt mellan elever och lärare angående bland annat religiösa symboler och matvanor. Skolverket hävdar att man via intervjuutsagorna kan se att personer med muslimsk bakgrund är i synnerhet utsatta för diskriminering och trakasserier i förhållande till elever med svensk bakgrund (Skolverket 2009).

Enligt Skolverket upplever många elever på grund-och gymnasieskolan att en människas utseende kan vara avgörande för om elev diskrimineras eller trakasseras. Öknamn såsom "svartskalle", "neger" eller "svenne" kan ha rasistisk betydelse men eleverna menar att det beror på kontexten dessa begrepp förekommer i. "Blatte" eller "neger" kan användas på skoj sinsemellan eleverna utan att ha någon rasistisk betydelse, och sådana ord förekommer särskilt bland pojkar (Skolverket 2009:48). Enligt intervjupersonerna kan fysiska funktionshinder bidra till att elever hamnar och känner sig utanför. Ett exempel från studien är en elev med muskelsvaghet som hamnar utanför

på grund av sin funktionsnedsättning, vilket tydligt kan ses på idrotten när det är dags för lagsporter:

[...] hon får heller inte vara målvakt som hon vill. Samtidigt beklagar sig eleverna att flickan trots sin muskelsvaghet envisas med att delta på till exempel fotbollen. Det resulterar i att hon ”förstör spelet”, menar de, genom att ta bollen och skjuta bort den ur spelet. Att hon dessutom ser annorlunda ut, eftersom hon är kortare än alla andra fastän hon är äldre än dem, då hon gått om ett år i skolan, ger också upphov till att hon blir retad och utanför, tror eleverna (Skolverket 2009:54).

På en annan skola förekommer det inga trakasserier eller kränkande behandling kopplat till funktionshinder. Särskoleelever är i stor omfattning utsatta för trakasserier och kränkningar på grund av funktionsnedsättningar eller för att de inte går i den “vanliga skolan” utan dessa elever går i särskola (Skolverket 2009:59). Pojkar och flickor anses vara och behandlas olika. Detta kan ske både av elever och personal i skolan. Dessa genusskillnader är:

[...] kopplade till normer för hur man får lov att bete sig som flicka/kvinna respektive pojke/man och bryter man mot dessa riskerar man att uteslutas ur gemenskapen och ibland trakasseras av sina kamrater (Skolverket 2009:60).

När intervjupersonerna diskuterar sexuell läggning används inte detta begrepp, eleverna använder istället bi, homosexuell och heterosexuell. Utifrån intervjuerna framkommer det att det inte förekommer trakasserier eller diskriminering bland barn på förskolan när det rör sig om sexuell läggning. Dock anser barnen att det är mer accepterat för flickor att vara förälskad i en person av samma kön än vad det är för pojkar. I större utsträckning var det pojkarna som var osäkra på det här om homosexuell kärlek. En pojke uttryckte att det känns i kroppen att det är fel och pojkar som dras till personer av samma kön kallas “bögar” (Skolverket 2009:66–67).

Sammanfattningsvis diskuteras de sex diskrimineringsgrunderna och den diskrimineringsgrund som framkommer minst i elevernas berättelser är religion. De resterande diskrimineringsgrunderna är etnisk tillhörighet, kön, sexuell läggning, funktionshinder och annan form av kränkning. “Blatte” och “svartskalle” anser eleverna vara ord som är vanliga bland kamrater och kompisar men de anses vara opassande av lärarna. Elever med funktionshinder har en tendens att utsättas för utanförskap enligt elevernas berättelser. Det är lättare för en flicka att komma ut ur

garderoben samt tycka om en person av samma kön än för pojkar eftersom pojkar i större utsträckning riskerar att kallas för "bögar" och enligt eleverna är det inte lika säkert för pojkarna att komma ut som för flickorna. Flickor och pojkar behandlas olika av både kamrater och skolpersonal eftersom att det finns normer för hur flickor och pojkar ska vara och bryter man mot dessa normer finns risken att man utesluts ur gemenskapen och utsatt för trakasserier av kamraterna.

6.2.7 Attityder till skolan 2009 - Elevernas och Lärarnas attityder till Skolan

I "*Attityder till skolan 2009 - Elevernas och Lärarnas attityder till skolan*" beskrivs det att bland eleverna i årskurs 4-6 anger 6 procent vilket motsvarar ungefär 17 000 elever att de känner sig mobbade av andra elever minst en gång i månaden. 50 procent av dessa elever, cirka 8 600 elever känner sig mobbade av andra elever varje vecka. Antalet yngre elever som upplever att de blir mobbade är oförändrat sedan 2006 (Skolverket 2009). När det rör sig om äldre elever i årskurs 7-9 och gymnasieskolan är mobbning vanligare i årskurs 7-9. I årskurs 7-9 känner sig 6 procent av eleverna mobbade eller trakasserade i jämförelse med 2 procent i gymnasieskola. Tillsammans motsvarar det 28 000 elever i Sverige. Av de elever som känner sig mobbade upplever hälften att de utsätts för mobbning minst en gång i veckan.

Sammanfattningsvis upplever ungefär 17 000 elever bland de yngre eleverna i grundskolan att de blir mobbade minst en gång i månaden. I årskurs 7-9 samt gymnasieskolan rör det sig om cirka 28 000 elever som blir mobbade av andra elever. Hälften av eleverna upplever att de blir mobbade minst en gång i veckan.

6.2.8 Attityder till skolan 2012

I attitydundersökningen utförd av Skolverket, "*Attityder till skolan 2012*", framkommer det att 4 procent av de yngre eleverna känner sig mobbade varje vecka. Procenttalet har legat mellan 3 och 4 procent sedan Skolverkets första attitydundersökning 2003. Av elever i högstadiet och gymnasieskolan upplever 3 procent att de känner sig mobbade av andra elever, dock har procenttalet varierat mellan 2 och 4 procent sedan 1993. 5 till 6 procent av eleverna i grundskolan upplever varje vecka att de blir oskyldigt anklagade, retade av andra elever eller att ingen vill umgås med dem. 2 procent av de yngre eleverna upplever att de blir slagna av andra elever eller att de gör dem illa på något sätt minst en gång i veckan. Att känna sig oskyldigt anklagad eller bli utsatt för viskningar, skämt eller retning är den vanligaste typen av kränkning som de äldre eleverna upplever. Av eleverna i årskurs 4-6 upplever 12 procent att de varje vecka utsätts för

någon form av kränkning. I årskurs 7-9 och i gymnasieskolan ligger procenttalet på 5 procent respektive 4 procent. Procenttalet för eleverna som i årskurs 7-9 angav att de blev utsatta för kränkning varje vecka har minskat markant sedan 2006 och 2009, då procenttalet låg på 9 procent.

Sammanfattningsvis har procenttalet vad gäller grundskoleelever som känt sig mobbade varit oförändrat sedan 1993 då första attitydundersökningen genomfördes. I högstadiet och gymnasieskolan har procenttalet elever med liknande upplevelser av mobbning minskat sedan 2006 och 2009 då procenttalet låg på 9 procent.

7 Analys & Diskussion

I detta avsnitt kommer vi att analysera och diskutera vår empiri utifrån Foucaults definitioner av diskurs och makt. För att undersöka vilka diskursiva mönster som synliggörs i Skolverkets publikationer kommer det första föremålet för analys vara Skolverkets diskurs kring hur läraren och eleven framställs som förövare. Empirin kommer att analyseras efter Foucaults begrepp *utsagor*, *avbrott*, *samtidighetsfält* och *diskontinuitet* som beskrivs i kapitel 5. Efter diskurs kommer empirin att diskuteras utifrån Foucaults teorier kring makt.

7.1 Diskurs

I Skolverkets publikationer och i enlighet med det material som har presenterats i empirin kan man bedöma att forskning som rör diskursen kring läraren som förövare är direkt underrepresenterad i förhållande till eleven som förövare. Vid en omfattande sökning av mobbade lärare eller skolpersonal kunde endast enstaka publikationer som direkt berörde ämnet identifieras, i synnerhet skolverkets publikation "*Kränkningar i skolan*" (2013) där det finns ett avsatt kapitel för elever som utsätts för mobbning av skolpersonal. Övriga publikationer upplevs diffusa då det inte finns någon kontinuitet kring hur läraren eller skolpersonalen förknippas med mobbningsproblematiken. Mobbingrelaterade situationer som först beskrivs ur ett neutralt perspektiv där man allmänt diskuterar mobbning ur olika synvinklar och via olika åtgärder resulterar nästan alltid i utsagor där det är eleven som beskrivs vara förövaren. Eleven är tydligt överrepresenterad och förekommer frekvent i alla Skolverkets publikationer gällande mobbning, kränkande behandling och diskriminering. För oss som lärare kan det bli problematiskt att identifiera mobbning där en annan lärare och kollega är förövaren då mobbning generellt ses som något som förekommer bland elever.

Utifrån Foucaults definition av diskurs har vi funnit att läraren kan beskrivas utifrån utsagorna statistik, historia, och yttre faktorer. Utsagorna statistik och historia tilldelas generella egenskaper förknippat med dessa två begrepp. Statistik innefattar sifferuppgifter från undersökningar och historia innefattar historiska berättelser, det som beskrivs har skett. Utsagan yttre faktorer inkluderar element som kan påverka en människas sinnesstämning och karaktär utifrån, exempelvis att man på grund av trafik upplever stress och obehag inför att komma försent till sitt arbete. Därmed exkluderar denna utsaga inre faktorer som kan knytas till psykologi, där man istället kan uppleva stress och obehag inför sitt arbete på grund av dålig självkänsla.

Statistik förekommer naturligt i flertalet av texterna som behandlats både vad gäller läraren och eleven, då majoriteten av skolverkets publikationer baserats på statistiska undersökningar. Utsagan statistik kan naturligt sättas i förbindelse med begreppet *samtidighetsfält*, då statistik förekommer frekvent inom flertalet yrkesområden och andra diskurser för att sammanfatta en undersökning, bl.a. via medicin och ekonomi. Ett tydligt mönster i *Attityder till Skolan* (2009) och *Attityder till skolan* (2012) är att även de statistiska utsagorna som generellt beskriver mobbning innefattar mobbning mellan elever, och inte lärare eller skolpersonal.

Ytterligare ett mönster som tydliggörs via en statistisk utsaga är att mobbning som förekommer på en skola och mellan elever främst beskrivs via fraser som; "majoriteten av eleverna", "många elever" och "mer än hälften av eleverna". Mobbning som förekommer mellan lärare och elever beskrivs däremot främst vid procentsatser, exempelvis; "två procent uppger att de minst en gång i veckan känner sig mobbade av lärare" (2009). Diskurser drabbas här av *diskontinuitet* och blir oregelbundet i sin beskrivning (Foucault 2011). Genom att först beskriva generellt förekommande mobbning mellan elever via uttryck som "majoritet" styrs texten till att anspela på ett eventuellt större antal än vad som egentligen framkommit. Här tydliggörs det exempelvis inte om det gäller 51 % eller 98 %. Två procent i sammanhanget framställs som en liten del i jämförelsevis med de 98 % som inte upplever att de blivit mobbade av lärare. Eftersom inget exakt antal på det totala antalet elever som deltagit i undersökningen presenterats kan procentsatserna inte ställas i relevans till något. Procentsatser, om än mer konkret beskrivna, upplevs då intill bagatellartade i sin framställning då de inte ges samma legitimitet som vid användandet av ett majoritetsbegrepp. Därmed kan man baserat på undersökningen göra tolkningen att det endast är ett fåtal elever som någon gång har känt sig kränkta eller mobbade av en lärare.

Den historiska utsagan är tydligt presenterad i det empiriska materialet. I publikationen *Kränkningar i skolan* (2013) inleds det första kapitlet med en beskrivning av maktförhållandet mellan läraren och eleven där Skolverket drar paralleller mellan lärare som mobbar elever och den tyranniske karikatyren, läraren Caligula, ur en film från 1944 (2013). Orsaker som kan kopplas till att använda sig av en karikatyr som föremål för att beskriva en bild av en maktmissbrukande lärare från så tidigt som 1940 talet är att de som läser eller studerar publikationen omedvetet tar avstånd ifrån den.

Igenkänningsfaktorn försvinner då exemplet i fråga är långt ifrån en verklig och mer realistisk bild av en verksam lärare än den tyranniske parodin.

Skolverket kommenterar användandet av föregående exempel med att liknande situationer där elever har blivit mobbade av skolpersonal, går att spåra så långt tillbaka i tiden som under 1940-talet (2013). Dock kan exemplet uppfattas som något förlegat och taget ur sitt sammanhang då både lärarens roll och definitionen av mobbning har förändrats ett flertal gånger sedan dess, inte minst under de senaste åren i läroplanerna Lpo 94 och Gy 11. Efter introduktionen till maktmissbruk via Caligula görs ett *avbrott* i diskursen, då skolverket först kort beskriver den utsatta eleven går över till att beskriva maktrelationen som något positivt där läraren använder sin auktoritära roll som ett verktyg till att disciplinera och gynna eleven. Här skiftas fokus där makten betraktas som ett föremål för att eleven ska bli bättre och används av läraren på ett dumt men oskyldigt sätt. Handlingen i sig blir då avdramatiserad och den kränkta eleven får inte lika stort utrymme som försvarandet av lärarens oskyldiga handlande.

Efter det första avsnittet kring maktmissbruk följer en historisk överblick över hur lärarrollen har förändrats från att vara en tydligt auktoritär yrkesroll till att nu bli utelämnad åt sina personliga egenskaper. Utsagan historia överlappar här med ytterligare en utsaga, yttre faktorer, som präglar lärarens arbetssituation. Det nämns att läraren inte längre kan dra fördel av sin maktposition, som beskrivs som ett direkt resultat av att det blir allt svårare att få bukt med ett stökigt klassrum. Skolverket legitimerar här lärarens maktmissbruk genom att dra ytterligare paralleller till hur läraren som mobbar elever upplever en pressad arbetssituation, saknar administrativt stöd och blir tilldelade svårhanterliga klasser (2013). Likaledes beskriver Olweus (1999) lärarens arbetssituation som en av orsakerna till varför en lärare mobbar eller behandlar en elev orättvist. Arbetssituationen beskrivs som grunden till långvarig stress och utbrändhet, vilket resulterar i att läraren reagerar negativt och tillrättarvisar sina elever på ett kränkande sätt. Vidare menar Olweus att svårhanterliga klasser är en annan faktor till varför en lärare kränker sina elever. Förutom dessa faktorer beskrivs lärarens personliga problem och avundsjuka på smarta elever som en bakgrund till mobbning (1999). Via attitydundersökningen från 2012 bekräftas det att elever som upplever sig vara mobbade av sina lärare främst känner sig kränkta via orättvis behandling i jämförelse med andra elever. Av elever med utländsk bakgrund är det cirka 26 procent som upplever sig bli orättvist behandlade medan det av elever med svensk bakgrund är 13 procent (2012). Ett tydligt mönster vad gäller Skolverket och Olweus diskurs kring

lärarens felaktiga beteende är att läraren i huvudsak beskrivs via utsagan yttre faktorer. Vad som skiljer dem åt är Olweus kommentar vad gäller lärarens personliga problem, en faktor som Skolverket inte adresserar.

Diskurs som behandlar eleven beskrivs liksom den rörande läraren via utsagorna statistik, som tidigare beskrivits, samt historia. Utsagan historia grundar sig främst i den tidiga problematiken kring hur mobbning kom att definieras som synonymt med aggressiva och utåt agerande pojkar. Mobbning blev vidare liktydigt med fysiska, kränkande handlingar och den indirekta mobbning som främst beskrivs vara vanlig bland flickor hamnade utanför definitionen (2013). Detta kan grundas i att den historiska utsagan avspeglar normen att pojkar generellt skall vara högljudda och ta mer plats. Den fysiska mobbningen blir därmed lättare att uppmärksamma och detta kan ha resulterat i att den blev föremål för den ursprungliga forskningen angående mobbning. Normen för flickor är däremot att de ska vara snälla, inte göra något väsen av sig och vara lydiga, något som ursprungligen kan ha gynnat framväxten av indirekt mobbning och att denna form av mobbning blivit vanligare bland flickor.

Resultatet av utsagan historia kan här vidare förklaras via en ny utsaga, genus. Genus är en tydligt framträdande utsaga i resultatet då eleven som förövare diskuteras via diverse mönster i mobbingrelaterade situationer baserat på om denne är pojke eller flicka. Detta för att det enligt Skolverket (2013) finns generella mönster vad gäller mobbning bland flickor, där indirekt- eller social mobbning är mer framträdande. Flickor använder sig generellt av skvaller, ryktesspridning och att medvetet frysa ut någon ur gruppen, något som kan vara svårare för någon ur skolpersonalen att upptäcka. Bland pojkar är det främst direkt eller fysisk mobbning som utgör det vanligaste handlings mönster, samt även den verbala mobbning som används för att uttrycka maktrelationer och definiera kön eller sexualitet. Som tidigare nämnts i utsagan historia är det den fysiska mobbningen som får mest uppmärksamhet enligt Skolverket (2013) I enlighet med en studie som genomförts i USA (Nansel et. al 2001) bekräftas Skolverkets undersökning av att de pojkar som deltog främst utövade fysisk mobbning där de tog till slag och örfilar, medan flickor kränkte andra flickor och pojkar via ryktesspridning och sexuella kommentarer (2001)

Lärarens maktmissbruk beskrivs främst via utsagan yttre faktorer, där resultatet av yttre påfrestningar som för stor arbetsbelastning eller svårhanterliga klasser är orsaken till varför läraren missbrukar sin makt. Jämförelsevis beskrivs eleven som förövare genomgående i alla publikationer via en annan utsaga, psykologi. Psykologi

kan likt utsagan statistik naturligt sättas i förbindelse med begreppet *samtidighetsfält*, då även psykologi ursprungligen förekommer inom flertalet yrkesområden och förknippas främst med medicin. Utsagan psykologi inkluderar här inre faktorer som kan påverka en människas sinnesstämning och karaktär, psykologi betraktas som en motpol till den tidigare utsagan, yttre faktorer, som beskrivs i diskursen kring läraren.

I utsagan psykologi är det elevens inre egenskaper och psykiska tillstånd som ligger till grund för dennes handlingar. Samtliga publikationer hävdar att elever som mobbar är aggressiva och i behov av makt samt att mobbarens aggressiva beteende går att finna i personens psykologiska egenskaper. Generellt så finns det en avsaknad av medkänsla för offret i kombination med en positiv självbild och bra självförtroende. Den typiske mobbaren beskrivs vara aggressiv mot kamrater och vuxna samt uttrycker en positiv inställning till våld. Utsagan psykologi grundar sig i elevens inre, och vid närmare granskning av publikationerna framstår nämnd "elev" allt mer som en generaliserad bild av den aggressiva pojken, som enligt Skolverket var den ursprungliga bilden av en elev som mobbar och kränker andra elever (2013). I publikationerna *Kränkningar i skolan* (2013) och *Skolan - en arena för mobbning* (2002) uppvisar elever som mobbar även tecken på ängslighet och depression i större utsträckning än andra barn som inte aktivt deltagit i en mobbingssituation. Förutom personlighets drag som ovannämnda aggressivitet och depression uttrycker även mobbare en förmåga att manipulera andra och ta tillvara på makt i olika sociala relationer, men har svårt att förstå konsekvenserna dennes handlingar får för offret.

Sammanfattningsvis beskrivs läraren och eleven via utsagorna *statistik* och *historia*. Den statistiska utsagan visar att Skolverkets diskursiva mönster kring eleven och läraren kommer till uttryck och bekräftas via attitydundersökningarna. Samtliga publikationer och attitydundersökningar beskriver inledningsvis mobbning ur ett neutralt perspektiv övergår sedan i utsagor där det är eleven som beskrivs vara förövaren. I *Attityder till skolan* (2009) beskrivs mobbning som något som generellt innefattar elever, inte lärare eller skolpersonal. Eleven beskrivs även via utsagorna *genus* och *psykologi*, läraren via yttre faktorer. Utsagan yttre faktorer behandlas i samtliga publikationer och får störst fokus vad gäller orsaken till varför en lärare mobbar och kränker en elev. Det är sällan eller aldrig läraren beskrivs som någon som skulle bli påverkad av svag karaktär eller inre, psykologiska problem. Samtliga publikationer nämner svårhanterliga klasser, för stor arbetsbörda och utbrändhet som avgörande faktorer till varför en lärare missbrukar sin makt. I Skolverkets diskurs kring

eleven är det psykologi som får störst utrymme, varför en elev mobbar beskrivs utifrån psykologiska egenskaper som aggressivitet, avsaknad av medkänsla och svårt att förstå konsekvenserna av sina handlingar. En förklaring till varför eleven och läraren beskrivs via två skilda diskursiva mönster kan grunda sig i att Skolverkets främsta målgrupp är verksamma lärare och annan personal som arbetar inom skolans värld. Läraren beskrivs därmed utifrån sin yrkesroll med litet fokus på personliga egenskaper, medan eleven beskrivs utifrån ett individperspektiv där dennes personlighetsdrag är centrala. Skolverkets utsagor kan upplevas som en bekräftelse av att en lärare som medvetet eller omedvetet har kränkt en elev kan finna stöd i att detta kan ses som ett resultat av att arbetsbördan varit för hög, eller att läraren har varit pressad under en längre tid.

7.2 Makt

Foucault menar på att det inte möjligt att ha makt utan att använda den, makt kan med andra ord inte vara dold utan den existerar bara som utövad makt (Nilsson 2008). Lärare har en auktoritär roll gentemot sina elever. När lärare och elever kliver in i klassrummet intar läraren denna roll genom att ställa sig längst fram i klassrummet medan eleverna sätter sig på sina platser. Läraren dominerar här det fysiska rummet, där maktförhållandet kan ses som nivåbaserat, läraren står upp och erhåller makt, medan eleverna befinner sig på en lägre nivå och lyssnar. Foucault beskriver makt som en punkt som utgår och finns överallt i samhället (Hörnqvist 1996). I klassrummet motsvarar lärare punkten som makt utgår ifrån. Det är lärarens placering som är central, samt hur läraren väljer att placera eleverna.

Trots att det i Gy11 tydligt står att ingen i skolan ska utsättas för diskriminering av något slag och att all kränkande behandling ska motverkas förekommer det att mobbning elever emellan kan leda till självmordsfall. Enligt en artikel skriven av *Svenska Dagbladet* begick en 13-årig flicka från Kumla självmord där orsakerna ansågs vara mobbningsrelaterade. Skolan valde att inte kommentera om de hade kännedom att flickan blivit mobbad, dock menade pappan till flickan att skolan visste om flickans situation eftersom hon hade bytt skola tidigare på grund av att hon hade blivit mobbad (SvD 2013). Att inte vilja kommentera händelsen kan grunda sig i att skolan inte hade någon ambition eller vilja att hantera konsekvenserna som händelsen medförde. Om skolan skulle tillkännage att en mobbningssituation resulterat i att en elev begått självmord skulle skolan sannolikt förlora sitt goda rykte. Konsekvenserna kan då bli både sociala och ekonomiska för skolan då ett försämrat rykte kan leda till att

elevantalet inför nästa år minskar. Genom att inte kommentera händelsen kan det betraktas som ett maktmissbruk av skolan, då skolan som myndighet generellt besitter mer makt i förhållande till en enskild elev. För elevens familj kan konsekvenserna av skolans agerande bli att orsaker bakom självmordet ifrågasätts och mister sin trovärdighet.

I det empiriska materialet framkommer det att elever har känt sig kränkta av lärare och blivit uppträckta mot väggen (2013), något som kan klassas som grov kränkning och direkt mobbning. Andra fall där lärare kränkt elever verbalt, exempelvis via glåpord och hån, beskrivs i attitydundersökningarna från 2009 och 2012. Det nämns även att dessa siffror är oförändrade sen ett antal år tillbaka. Trots detta är materialet kring lärare eller skolpersonal som mobbare begränsat, endast ett fåtal publikationer berör direkt denna typ av mobbningsituation. Detta kan grunda sig i att Skolverket inte vill kritisera lärares yrkesroll eller framställa lärare som okapabla att klara av svårhanterliga elever vilket kan kopplas till Foucaults teori där läraren tilldelas en mer fördelaktig position i jämförelse med eleven, då läraren kan hämta stöd i byråkratiska strukturer (Nilsson 2008).

Ytterligare en parallell kan här dras till exemplet ovan om eleven som begått självmord. Skolans agerande kan grunda sig i att lärarna möjligtvis skulle känt sig förrådda av skolan, då det främst är lärarnas ansvar att förebygga mobbning. Enligt Foucault förlorar därmed lärarna en del av sin makt då de mister stöd från sin arbetsgivare.

I flertalet av Skolverkets publikationer framställs den typiske mobbaren som en elev där en känsla av kontroll vill uppnås via maktövertagandet i en mobbningsituation. Om man ser till mobbning mellan elever har den mobbande eleven oftast en negativ självbild men en positiv inställning till användandet av våld (Skolverket 2002). Om mobbaren upplever en negativ självbild vill den att andra också ska känna på samma sätt. Detta kan grunda sig i att mobbaren vill kompensera bristen på positiv självkänsla och vill förstärka de.

I jämförelse med lärarens yttre faktorer är det enligt Skolverket personliga egenskaper som främst ligger till grund för mobbning elever emellan. Den elev som tilldelas egenskaper som bråkig, aggressiv och stökig anses vara en "typisk" mobbare. Den typiska mobbaren har även en negativ självbild men en positiv inställning till våld (Skolverket 2002). I förhållande till eleven beskrivs läraren inte som en typisk mobbare i majoriteten av Skolverkets publikationer. Generellt beskrivs en typisk lärare som en

god pedagog som uppmuntrar och motiverar elever till att göra bra ifrån sig. Läraren är även en central person för förebyggandet av mobbning.

Mobbning mellan elever skildras vanligtvis på det viset att mobbaren använder makt för att trycka ner en annan elev. I *Relationer i skolan - en utveckling eller destruktiv kraft* (2002) och *Vad fungerar? Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning* (2011) tydliggörs det att flickor använder sig av social mobbning medan pojkar använder sig utav fysisk samt verbal mobbning. Ett tydligt mönster i det empiriska materialet är att det finns generella genusskillnader vad gäller flickor och pojkars agerande i en mobbningsituation. Flickor blir kallade slampor och andra glåpord av pojkar, medan mobbning flickor emellan främst använder sig av skvaller och utfrysning (Skolverket 2013). Pojkar beskrivs ha mer makt än flickor eftersom att flickor oftast är tysta, lugna och mognare än pojkar. Jämförelsevis ses pojkar som bråkiga och högljudda både på lektionerna och på rasterna, vilket kan ses som ett sätt att uttrycka makt. Normen för hur flickor och pojkar ska bete sig tydliggörs när Skolverket tar upp generella skillnader i hur eleverna utövar makt gentemot varandra. En orsak till varför indirekt mobbning har blivit synonymt med flickor kan grunda sig i att normen för flickor är att de ska vara i bakgrunden. Indirekt mobbning kan då ses som ett resultat av att flickor som mobbar har rört sig inom normen för hur det är tänkt att de ska agera, och därmed har mobbning i form av skvaller och utfrysning blivit naturlig. Pojkar lever upp till normen att vara aggressiva och högljudda, därför sker vanligtvis mobbning mellan pojkar öppet och de dominerar skolans fysiska utrymme.

Ett negativt resultat av normen där flickor och pojkar ska leva upp till en förutfattad bild är att mycket slätas över då man försvarar både pojkars och flickors beteende med att de endast lever upp till normen för hur de "ska" vara. Ett exempel på ett scenario där detta tydliggörs är när en flicka i grundskolan blivit kallad slampa eller blivit dragen i håret av en pojke, och vänder sig till någon ur skolpersonalen. Sannolikt kommer flickan att få en förklaring till pojkens beteende med att "det är så pojkar är" och det är anledningen till hans agerande. Flickan förväntas då ses som den mognare och förstående eleven som inte lägger ytterligare vikt vid händelsen i sig, då "det är så pojkar är". Även pojken förväntas och motiveras att fortsätta sitt agerande, då han omedvetet vill leva upp till normen.

Trots att pojkar dominerar det fysiska utrymmet på skolan skiftas maktförhållandet när det kommer till elevernas prestationer. Det nämligen flickor som dominerar vad gäller resultat och prestation i skolan. En PISA-studie som genomförts i

Sverige 2010 tydliggör att det förekommer genuskillnader vad gäller skolprestationer. Det finns två förklaringar till varför flickor presterar bättre än pojkar i skolan. Flickors och pojkars förhållningssätt samt arbetssätt skiljer sig markant, och flickor lägger generellt ner mer tid och engagemang än pojkar. Enligt Skolverket presterar pojkar i större utsträckning sämre än flickor eftersom att de istället anser att det handlar om att vara "cool" och "populär" (Skolverket 2010). Både flickor och pojkar lever upp till normen för hur de "ska" vara.

I *Kränkningar i skolan analyser av problem och lösningar* (2013) framkommer det att lärare som missbrukar sin maktposition även kan vara en bidragande faktor till att skapa förutsättningar för mobbning mellan elever (2013). Läraren hjälper undermedvetet till att välja ut svaga elever som lämpliga offer som senare blir föremål för mobbning. Om en lärare utsätter elever för kränkningar kan detta ge upphov till att elever anser att det är i sin ordning att mobba och ge sig på andra elever. Detta leder till att eleverna ser en möjlighet att använda sin makt och mobba en elev som redan betraktas som utvald. Denna situation beskriver det enligt Skolverket typiska offret som är svagt och utvalt av läraren. Läraren och annan personal på skolan ska föregå med gott exempel och om det skulle förekomma att läraren kränker en elev kan detta sannolikt resultera i att eleverna uppfattar händelsen som att det anses "okej" att mobba eftersom att läraren gör det. Vidare kan det leda till att eleverna blir omedvetna om sin medverkan i en mobbningsituation.

Foucault menar på att kunskap är makt, men makt är inte givet om man inte har kunskap (Nilsson 2008). I skolan är läraren den som besitter mest kunskap, och därmed också makt. Det kan då antas att läraren via sin yrkesroll blir tilldelad fler maktmöjligheter. Läraren har möjligheten att bestämma vem som får vara i klassrummet samt har även rättighet att utdela straff eller utvisa någon från de klassrummet om undervisningen blir störd. Lärarens makt innebär inte endast att denne kan bestraffa eller belöna eleverna och utvisa de från klassrummet, utan det kan även röra sig om att ge uppmärksamhet till en elev. Foucault menar att de som är i överläge vid en tid kan vid en annan tid hamna i underläge (Nilsson 2008). Ett exempel kan vara om en elev avbryter läraren när den pratar och läraren inte reagerar på detta blir maktförhållandet omvänt. Elevens nyfunna makt bekräftas därmed genom att läraren låter eleven ha ordet. Om eleven inte blir uppmärksammas markerar läraren sin makt genom att ignorera eleven och ge ordet till en annan elev. Det finns även en obalans mellan mobbaren och offret. Det är mobbaren som besitter makten och kan manipulera

sitt blivande offer för att ge sken av en bra relation (Eriksson et al. 2002). Ett exempel kan vara att mobbaren till en början låter offret bli en del av umgängeskretsen för att sedan kunna använda sin makt och utesluta offret från gemenskapen.

I *Attityder till skolan 2009* och *Attityder till skolan 2012* framkommer det att en stor andel av eleverna upplever att de blir mobbade av sina lärare (*Attityder till skolan 2009, 2013*). Mobbning framställs som något som endast sker bland elever medan mobbning av lärare får litet utrymme. Denna framställning framträder tydligt i Skolverkets publikationer vilket utifrån maktteorin kan tolkas som en situation där Skolverket som myndighet utövar en form av makt i framställningen av eleven. I flera av Skolverkets publikationer blir det tydligt att eleven vinklas som förövare med aggressivt beteende och avvikande personlighetsdrag medan lärare framställs som hjälpsamma när mobbningsituationer uppstår och beskrivs inte som förövare. I de fall där lärare är förövare beskrivs deras handlingar på ett sådant sätt att lärarna på samma gång kan betraktas som offer. Detta grundar sig i att lärare ofta beskrivs som stressade med påfrestande klassrumsmiljöer vilket skulle kunna ses som ett försök att få läsarna att känna medlidande för läraren.

Sammanfattningsvis framkommer det i det empiriska materialet att läraren som förövare är en sällsynt företeelse. Eftersom läraren ska arbeta mot att förebygga mobbning framställs läraren i Skolverkets publikationer generellt som en god pedagog som uppmuntrar och motiverar eleven till att prestera bra i skolan. Eleven som förövare förekommer i alla publikationer och i jämförelse med läraren framställs eleven som bråkig, stökig och aggressiv. Dessa egenskaper är även centrala när Skolverket beskriver den "typiske mobbaren".

Ett tydligt mönster i det empiriska materialet är att det förekommer generella skillnader vad gäller flickor och pojkars agerande i en mobbningsituation. Dessa skillnader tydliggörs i elevernas maktutövande och bekräftas av normen för hur flickor och pojkars beteende anses se ut. Pojkar dominerar skolans fysiska utrymme i jämförelse medan flickor som är tysta och håller sig i bakgrunden. Ett resultat av detta blir att mobbning som förekommer mellan flickor därmed sker via ryktesspridning. Indirekt mobbning kan ses som ett resultat av att flickor som mobbar har rört sig inom normen för hur det är tänkt att de ska agera, och därmed har mobbning i form av skvaller och utfrysning blivit naturlig. Även pojkarnas beteende bekräftas av normen och de anses vara aggressiva och högljudda, vilket resulterar i att pojkars agerande i en mobbningsituation tar sig i uttryck i verbal och fysisk mobbning.

Foucault beskriver förklara begreppet makt vid kunskap, något som bekräftas i skolan där läraren är en given maktutövare och blir via sin auktoritära roll tilldelad maktmöjligheter. Läraren har möjligheten att bestämma vem som får vara i klassrummet samt har även rättighet att utdela straff. Lärarens makt innefattar inte enbart utdelningar av bestraffningar och belöningar, utan det kan även röra sig om att uppmärksamma en elev. En elev som avbryter läraren under en lektion och läraren väljer i sin tur att låta eleven fortsätta, pekar på ett omvänt maktförhållande. Elevens nyfunna makt bekräftas därmed genom att läraren låter eleven ha ordet.

8 Konkluderande resonemang

Det viktigaste resultatet i den här studien var att via Foucaults diskurs och maktteori upptäcka och tydliggöra de diskursiva mönster som Skolverket använder sig av i framställningen av en lärare eller en elev som mobbar. Utifrån vår diskussion har vi kommit fram till att det hade varit intressant att vidare fördjupa sig i orsakerna till varför Skolverkets diskurs skildras på så olika sätt. Som ett komplement till attitydundersökningarna i denna studie skulle vidare forskning i ämnet genomföras via kvalitativa intervjuer. Beroende av syfte med studien skulle både elever och lärare på en skola vara föremål för intervju för att få ytterligare mättnad i resultatet, samt även att vidare jämföra huruvida dessa intervjuer bekräftar eller motsäger Skolverkets diskurs. Även intervjuer av personer verksamma vid Skolverket hade varit ett intressant tillägg.

Vidare frågeställning som har uppkommit under studien är ifall verksamma lärare eller elever har uppmärksammat Skolverkets knappa material som berör lärare och skolpersonal som mobbar. Vad grundar sig detta i? Hur upplevs det existerande materialet som berör lärare i jämförelse med materialet som berör elever? Dessa frågor skulle likt vår ursprungliga frågeställning besvaras via en analys av Skolverkets publikationer och attitydundersökningar, samt kompletteras via kvalitativa intervjuer.

9 Litteraturförteckning

Allmänna råd med kommentarer för planering och genomförande av undervisningen: för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. (2011). Stockholm: Skolverket

Attityder till skolan 2009: elevernas och lärarnas attityder till skolan. (2010). Stockholm: Skolverket

Attityder till skolan 2012. (2013). Stockholm: Skolverket

Diskriminerad, trakasserad, kränkt: barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier. (2009). Stockholm: Skolverket

Eriksson, Björn (red.) (2002). *Skolan - en arena för mobbning: en forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan.* Stockholm: Skolverket

Flygare, Erik och Johansson Björn (2013) Elever som utsätts för kränkningar och mobbning av skolpersonal. I *Kränkningar i skolan: analyser av problem och lösningar.* Stockholm: Skolverket

Foucault, Michel (2011). *Vetandets arkeologi. 2., ombrutna, översedda uppl.* Lund: Arkiv

Friendsrapport (2014:6-7) Vuxna kränker elever
<http://www.friends.se/file/friendsrapporten-2014.pdf>

Hörnqvist, Magnus (1996). *Foucaults maktanalys.* Stockholm: Carlsson

Kränkningar i skolan: analyser av problem och lösningar. (2013). Stockholm: Skolverket

Markula, Pirkko & Silk, Michael L. (2011). *Qualitative research for physical culture.* Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan

Nansel, Tonja R., Mary Overpeck, Ramani S. Pilla, W. June Ryan, Bruce Simons-Morton, and Peter Scheidt. "Bullying behaviors among U.S. Youth: Prevalence and Association with Psychosocial Adjustment". *Journal of the American Medical Association* 285, no.16 (2001): 2094 - 100

Nationalencyklopedin (2014) Norm. Tillgäng på Internet:

(<http://www.ne.se/lang/norm/271419>). [2014-09-09]

Nilsson, Roddy (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité

Olweus, Dan (1973). *Hackkycklingar och översittare: forskning om skolmobbning*.

Stockholm: Almqvist & Wiksell

Olweus, Dan (1996). *Mobbing av elever fra lærere*. Bergen: Alma Mater

På tal om mobbning - och det som görs: kunskapsöversikt. (2009). Stockholm:

Skolverket

Skolverket (2002) *Relationer i skolan - en utveckling eller destruktiv kraft*. Stockholm:

Skolverket

Skolverket (2011) *Är pojkar sämre på att läsa än flickor?*

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/spraklig-kompetens/tema-las-och-skrivinlarning/ar-pojkar-samre-pa-att-lasa-an-flickor-1.157450> 2014-12-20

Stensmo, Christer (2002). *Vetenskapsteori och metod för lärare: en introduktion*. 1.

uppl. Uppsala: Kunskapsföretaget

Thurfjell, Karin. (2013). Kände till att flickan var mobbad. *Svenska Dagbladet*, 12 mars.

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/skolan-kande-till-att-flickan-var-utsatt_7988724.svd

Utvärdering av metoder i hälso- och sjukvården: en handbok. (2013). Stockholm:

Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU)

Wingborg, Mats (2011). *Vad fungerar: resultat av utvärdering av metoder mot*

mobbning. Stockholm: Skolverket

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitterat

